

Osnovna šola Rodica
Domžale, Kettejeva ulica 13

VPOKLICI V PRVO SVETOVNO VOJNO IN DOGAJANJE NA SOŠKI FRONTI

(Franc Grošelj na soški fronti od 4. 6. do 24. 8. 1916)

Gibanje znanost mladini
Raziskovalna naloga iz etnologije

Avtorja: **Samo Mazovec** in **Gaber Cencelj**, 7. razred,

Mentorica: **Vilma Vrtačnik Merčun**, prof.

Domžale, marec 2015

KAZALO

	Stran
Povzetek	3
Zahvala	3
.....	
1 Uvod: cilji raziskave, metode dela, hipoteze	4
2 Prva svetovna vojna	5
3 Vpoklici vojakov iz domžalske župnije v prvo svetovno vojno	7
4 Kdo je bil Franc Grošelj (1874–1953)?	12
5 Bitke na soški fronti - poleti 1916	14
6 Delo Franca Grošlja na soški fronti	26
7 Prehrana na soški fronti	30
8 Sklepne ugotovitve in preverjanje hipotez	32
9 Zaključek	37
10 Literatura in viri	38
11 Seznam slik in preglednic	38
12 Priloga: Slovar nemških in drugih težje razumljivih besed v dnevnikih Franca Grošlja	40

Slika na naslovni strani:

Skupinska slika vojakov med prvo svetovno vojno, spredaj desno leži Franc Grošelj, sanitejc IV. bataljona 27. domobranskega pešpolka, tri zvezdice na vratniku izdajajo njegov položaj narednika (Feldwebel), k uniformi je očitno sodila tudi sablja ali bajonet. Sliko hrani Silva Grošelj iz Domžal.

POVZETEK

Raziskovalna naloga prinaša analizo podatkov o vpoklicanih vojaki v prvo svetovno vojno, ki jih v svoji knjigi o domžalski župniji navaja domžalski župnik Franc Bernik. Osrednji del naloge predstavlja dogajanja na soški fronti in je nastal na podlagi analize dnevnikov Franca Grošlja, sanitejca 27. domobranskega pehotnega polka.

Po Bernikovih podatkih ugotavlja, da je bilo v domžalski župniji v prvo svetovno vojno vpoklicanih 485 moških, od teh skoraj dve tretjini (neporočenih) fantov. Največ (198 ali 40 %) jih je odšlo že 27. julija 1914 z vlakom na rusko fronto. Leta 1914 je bilo vpoklicanih vseh skupaj 235 moških (48 %), leta 1915, ko se je odprla še soška fronta, pa še 168 (ali 35 %). V bitkah ali zaradi bolezni jih je umrlo 62 vpoklicanih (ali 13 %), med njimi je bilo 60 % mlajših od 29 let.

Franc Grošelj, ki je bil leta 1914 star 40 let, je bil po poklicu stražmojster, doma pa je bil iz Ljubljane. V začetku prve svetovne vojne je bil dodeljen v 27. domobranski pehotni polk, v njegov IV. bataljon. V času od 4. junija do 24. avgusta 1916 se je nahajal na soški fronti v naslednjih krajih: Kalvarija Podgora pri Gorici (7 dni), Vojščica na Krasu (5 dni), Tržič (Monfalkone) in okolica (57 dni) in Korita pri Opatjem selu (6 dni). Večino tega časa so potekale topniške, artilerijske bitke in avionski napadi z italijanske strani. Italijani so imeli premoč v orožju in opremi, saj je bilo nad njimi naenkrat do 18 italijanskih avionov. Večinoma so s topovi streljali težke granate, šrapnele in mine (te z minometi), streljali so še z revolverji, puškami in strojnicami. Večkrat so imeli »bobneči ogenj« (»dromel ogenj«), t. j. več dni trajajoče topovsko obstreljevanje. Ko so topovi razbili strelske jarke, so začeli »farikati«, pehota je vdrla nad sovražnika in začel se je boj človeka s človekom, pri tem so se topli s kolmani (s kopiti pušk). Bitke so pogosto potekale tudi ponoči. Grošelj je v dnevnikih omenil 94 ranjenih in 276 mrtvih, najpogosteje pa je zapisal, da je bilo ranjenih in mrtvih toliko, da se jih ni dalo prešteti. Grošelj je bil kot pripadnik vojaške zdravstvene enote zadolžen predvsem za oskrbo ranjencev, kadar pa so bile žrtve, so te tudi pokopavali. Skrbel je tudi za bolnike, ki jih je vodil k viziti, in za čistočo in urejenost prostorov, bolnikov in ranjencev. Vojaki so pod njegovim nadzorom kopali letrine (luknje za stranišča) in prali perilo, kjer je bilo to možno. V času bitk so vojaki jedli enkrat na dan in sicer okoli enajste ure ponoči. Življenje na soški fronti je bilo zelo naporno, ker so imeli vojaki malo spanja in veliko dela, doživeli so veliko krutosti in strahu za preživetje. Vse to je pripomoglo, da je Grošelj 20. avgusta 1916 hudo zbolel in je končno lahko, čeprav zelo bolan in onemogel, zapustil soško bojišče.

ZAHVALA

Zahvaljujeva se Evi Zarji Horvat in Ani Renko, ki sta nama odstopili del dnevnikov, da sva jih lahko analizirala za najino raziskovalno nalogo. Brez njih verjetno ne bi začutila, kako kruta in strašna je bila prva svetovna vojna. Zahvaljujeva se tudi vsem, ki so nam vsem pomagali pri prevajanju nemških besed. To so bili mag. Marko Štepec, muzejski svetovalec in vodja kustosov v ljubljanskem Muzeju novejših zgodovine, Teja Gostinčar, profesorica nemščine na Osnovni šoli Rodica Domžale in mag. Zora Torkar, direktorica Medobčinskega muzeja Kamnik. Hvala tudi najini mentorici za pomoč in svetovanje pri najinem delu.

1 UVOD

Ko sva začela najino letošnje raziskovanje, sva mislila, da bo potekalo čisto drugače, kot se je potem zgodilo. Najprej sva želela raziskati, katere zvonove s cerkva na našem območju so v času prve svetovne vojne pretopili v topove. Potem sva na ogledu domžalske razstave o prvi svetovni vojni izvedela, da so morali zvonove obvezno oddati iz vseh cerkva. Zato sva iskala druge teme za raziskovanje prve svetovne vojne. Veliko podatkov je v svojo knjigo o domžalski župniji zapisal domžalski župnik Franc Bernik, zato sva jih hotela analizirati. Prvi del naloge temelji na teh podatkih. Potem sva se začela ukvarjati z dnevniki Franca Grošlja iz časa, ko je bil na soški fronti. Ugotovitve s te analize sedaj predstavljajo drugi del najine raziskovalne naloge.

CILJI RAZISKAVE:

Cilji raziskovalne naloge so bili naslednji:

O vpoklicanih vojaki iz domžalske župnije:

- Koliko mož in fantov je bilo vpoklicanih v vojsko?
- Kdaj so bili vpoklicani in ali se datumi vpoklicev skladajo z dogodki med prvo svetovno vojno (npr. z odprtjem soške fronte)?
- Iz katerih krajev so bili vpoklicani fantje in možje?
- Koliko jih je umrlo?

Franc Grošelj na soški fronti:

Na katerem območju je deloval Franc Grošelj?

Kakšno je bilo življenje na soški fronti?

- Kako so se bojevali?
- Kakšne so bile zadolžitve Franca Grošlja?
- Kakšna je bila prehrana vojakov?
- Kako so skrbeli za higieno?
- Kaj so počeli v prostem času?

METODE DELA:

Priprava na raziskovanje in samo raziskovanje sta potekala po naslednjem zaporedju:

- obisk vodenega ogleda razstave o prvi svetovni vojni v Menačnikovi domačiji v Domžalah 4. oktobra 2014,
- analiza podatkov o vpoklicanih in padlih vojaki v domžalski župniji, izdelava grafov in zapis komentarjev oziroma ugotovitev,
- analiza dnevnika Franca Grošlja iz časa njegovega življenja na soški fronti leta 1916 in pisanje povzetkov in ugotovitev,
- poslušanje predavanja o Mirku Plehanu, slovenskem pilotu v veliki vojni, ki je bilo 11. februarja 2015 v Maistrovi hiši v Kamniku,
- oblikovanje ugotovitev in zaključek raziskovalne naloge.

HIPOTEZE:

Pred raziskovanjem sva predvidevala naslednje:

Vpoklicani vojaki iz domžalske župnije:

- V vojsko je bilo vpoklicanih okoli dvesto vojakov iz domžalske župnije. Predvidevava, da je bilo vpoklicanih več mož kot fantov.

- Večinoma so bili vpoklicani na začetku prve svetovne vojne, ko je Avstrija napovedala vojno Srbiji. Kasneje je bilo več vpoklicanih spet takrat, ko se je odprla soška fronta.

Franc Grošelj na soški fronti:

Franc Grošelj je bil na soški fronti verjetno nekje v dolini Soče.

Življenje na soški fronti:

- Na soški fronti so se bojevali z različnim strelnim orožjem, predvsem s puškami in topovi. Streljali so tudi iz letal.
- Franc Grošelj je bil bolničar oziroma sanitejc, zato je skrbel za bolnike in ranjence. Prevezoval jim je rane, vodil jutranje vizite in na splošno skrbel za zdravljenje bolnikov in ranjencev.
- Prehrana na soški fronti je bila prilagojena bojem. Bila je skromnejša, vendar predvidevava, da so imeli dva do tri obroke dnevno.
- Higieno so imeli prilagojeno terenskim razmeram. Ker ni bilo stranišč, so malo in veliko potrebo opravljali kar v naravi. Kjer ni bilo vode, so se redkeje umivali in dlje časa nosili ista oblačila.
- Prostega časa zaradi bojev in priprav na njih ni bilo veliko. Ko pa so bili prosti, so se pogovarjali o vojskovanju ali pa razmišljali o svoji družini.

2 PRVA SVETOVNA VOJNA

»Tako ko je **Avstro-Ogrska** napovedala Srbiji vojno, ji je Rusija priskočila na pomoč in je napovedala vojno Avstro-Ogrski. Nato je Nemčija napovedala vojno Rusiji in hkrati napadla Francijo prek Belgije. Tej pa je priskočila na pomoč Velika Britanija. Nato pa je še Avstro-Ogrska napovedala vojno Rusiji in krog je bil sklenjen. Oktobra 1914 se je **centralnim silam** pridružila Turčija in napadla Rusijo. **Italija** je takoj po vojnih napovedih Avstro-Ogrske in Nemčije leta 1914 ostala nevtralna. Nato pa je navezala stike z **antanto** in ji predstavila svoje pogoje, po katerih bi prestopila na njihovo stran. Začela so se pogajanja o ceni. Avstro-Ogrska ji je pod hudimi pritiski Nemčije ponudila južno Tirolsko, toda Italija se s tem ni zadovoljila. Hotela je več ozemlja, Trst in še kaj in to takoj. V teh pogojih je antanta lažje ponujala tuje ozemlje kot Avstro-Ogrska svoja. Tako je Italija **26. aprila** (1915) v največji tajnosti podpisala Londonski sporazum z antanto. Obvezala se je, da bo v mesecu dni začela z vojno proti Avstro-Ogrski, v protiuslugo pa so ji zavezniki obljubili Trentino, južno Tirolsko do Brennerja, Trst, Istro, Dalmacijo v tedanjih mejah, luko Valono (Vlöre), otok Saseno (Saza) v Albaniji in popolno suverenost nad Dodekanezom v Egejskem morju. Obljubljen ji je bil tudi delež pri nemških kolonijah in delež pri morebitnem razkosanju Turčije. 3. maja je Italija odpovedala trojno zvezo. **23. maja 1915** je italijanski veleposlanik na Dunaju avstro-ogrskemu zunanjemu ministru izročil vojno napoved. Tako so se končala dolgotrajna pogajanja, v katerih je Italija uspešno iztržila vstop v svetovno vojno, Avstro-Ogrski pa se je na jugovzhodu odprlo še tretje bojišče.«¹

¹ Soška fronta, <http://vojni-muzej-solkan.com/solkan/soska-fronta>, 18. 12. 2014.

Mobilizacija vojakov

»Ob mobilizaciji na začetku vojne so vpoklicali 2.846.000 rezervistov in 54.000 rezervnih častnikov, tako da se je armada povečala na 3,350.000 mož, od tega jih je bilo pod orožjem nekaj več kot 2 milijona. Do konca vojne je v njej služilo skoraj 8 milijonov ljudi, med njimi tudi okoli **160.000 Slovencev**. /.../ Veliko mobilizirancev iz naših krajev je bilo vpoklicanih v Gorski strelski polk št. 2, katerega naborno območje je obsegalo Ljubljano z okolico, Gorenjsko, del Notranjske in Dolenjsko. Ta polk je bil najbolj slovenski med vsemi enotami avstro-ogrske vojske. Maja 1918 je imel **88 % Slovencev**. /.../ Ustanovljen je bil leta 1901 kot **27. domobranski pehotni polk Ljubljana**.«² Temu polku je pripadal tudi Franc Grošelj, katerega dnevnike obravnavava v nadaljevanju raziskovalne naloge.

27. domobranski pehotni polk/Gorski strelski polk št. 2

»Na fronto se je polk odpeljal z vlakom tik pred zoro 15. avgusta 1914 zjutraj. Na bojišče proti Rusom je odšel v Galicijo v 44. strelski brigadi, v 22. (graški) strelski diviziji v III. korpusu. Polk je imel 4 bataljone in 2 strojnična oddelka. /.../ Septembra 1915 se je polk odpeljal na italijansko bojišče. /.../ Zaradi ruske ofenzive je moral znova na vlak in v Galicijo. Julija in avgusta se je bojeval z Rusi, konec avgusta pa se je vrnil na soško bojišče.«³ Ker se Grošljevi dnevniki s soške fronte nanašajo prav na čas od junija do avgusta 1916, ugotavlja, da se 4. bataljon 27. domobranskega pešpolka v času ni odšel na rusko fronto, ampak se je bojeval v okolici Tržiča na Krasu.

Slika 1: Soško bojišče 1915–1917, povzeto po knjigi Janeza J. Švajncerja: Svetovna vojna 1914–1918, 1988, str. 21.

² Stane Stražar: Domžale, mesto pod Goričico, Domžale, 1999, str. 506.

³ Janez J. Švajncerc: Svetovna vojna 1914–1918, Slovenci v avstro-ogrske armadi, 1988, str. 41.

Soška fronta

»Prvi boji ob Soči so se začeli že zvečer **23. maja 1915**. /.../ Avstro-ogrsko vojsko se je brez boja umaknila na črto Rombon–Bovec–Tolmin–Sabotin–Gorica–Devin. Tam je pričakala Italijane in čakala na okrepitve. Italijani so prodirali skrajno počasi in previdno. /.../ »Na soški fronti so slovenski vojaki veljali za boljše, saj so se borili za svoj dom.«⁴ V času od 23. junija 1915 do novembra 1917 je bilo na soški fronti 12 bitk. Obdobje, iz katerega so Grošljevi dnevniki, sodi v šesto soško bitko, zato si podrobneje oglejmo podatke o njej.

Šesta soška bitka (4. avgust-16. avgust 1916)

»Poglavitni cilj je bil **zavzetje Gorice**. Štiri divizije naj bi napadle Sabotin, tri pa Šmihel južno od Gorice. Za napad so Italijani pripravili še posebej močno topništvo. /.../ Ob 10. uri so Italijani začeli z obstreljevanjem Doberdobske planote, da bi zavedli Avstrijce. Takoj nato je napadla pehota. Avstro-ogrsko vojsko je ostala v kavernah in ni opazila napada pehote. Italijani so zajeli kar tri avstro-ogrske stotnije. Ker je padel Sabotin v roke napadalcev, so izpraznili Gorico, ki jo ni bilo več mogoče obraniti. /.../ Italijani so po obsežnem topovskem obstreljevanju, ki je dobesedno razrilo strelske jarke, napadli še **Šmihel**. Osvojili so ga 7. avgusta. Ponoči 9. avgusta so se avstro-ogrske sile zaradi velikih izgub neopazno umaknile z Doberdobske planote. Tako so bile vse poti v Gorico odprte. Avstro-ogrsko vojsko se je umaknila na levi breg Soče. Gorica je padla v roke Italijanom **9. avgusta 1916**. /.../ Zaradi tega nenadejanega uspeha so Italijani nadaljevali z napadom. Toda avstro-ogrsko vojsko se je utrdila na črti Solkan-Gorica-Šempeter-Vrtojba. Napadi in protinapadi pa so se vrstili **do 17. avgusta**, ko je general Cadorna ustavil napade. Italijani so v tej bitki končno dosegli vsaj en vojaški uspeh. Ta pa je pomenil tudi politično izboljšanje položaja Italije, ki so jo priganjali Francozi in Britanci. Avstro-ogrsko stran je poraz sicer opravičevala z izdajstvom štirih hrvaških vojakov, vendar glavni razlog poraza je bilo vendarle presenečenje.«⁵

3 VPOKLICI VOJAKOV IZ DOMŽALSKE ŽUPNIJE V PRVO SVETOVNO VOJNO

Vpoklici vojakov v domžalski župniji

Franc Bernik je zapisal: »Dne 26. julija 1914, praznik sv. Ane, nedelja! Pust, deževen dan. A kako pomemben, dalekosežen, usodepoln! »Vojska!« Ta klic naenkrat pretrese celo faro. Ob ½ 9. dopoldan je bil po Domžalah nabit mobilizacijski razglas, s katerim je bilo mobiliziranih osem celih vojnih korov s pripadajočo črno vojsko, torej **do 42. leta**. Zaukazano je bilo, da mora vsak vpoklican vojak v 24 urah po nabitju razglasa že zapustiti domačo občino in oditi na določeno mesto. To je bilo razburjenje po fari, to! /.../ **27. julij**, ponedeljek, dan - slovesa! Na domžalskem kolodvoru so se pri odhodu vsakega vlaka ponavljali prizori, tako ganljivi, da si jih more predstavljati le, kdor jih je sam doživel. Popisati jih ni mogoče. Na tisoče ljudi, skoraj cela fara in nešteto iz cele okolice, je bilo navzočih. Saj so prihajali na ta kolodvor vpoklicani ne samo iz domžalske okolice, ampak iz celega brdskega sodnega okraja. Fantje so peli in vriskali, možje so zamišljeno gledali, ženske pa jokale. Marsikatera je imela majhnega otročička v naročju, da se tudi ta še enkrat poslovijo od ata, ki gre na vojsko. Domžalska godba je igrala zjutraj ob 6., ob ¼ 11, popoldne ob 2. A je bilo čedalje manj godcev. Pri večernem

⁴ Soška fronta, Vir: <http://vojni-muzej-solkan.com/solkan/soska-fronta>, 18. 12. 2014.

⁵ Soška fronta, <http://vojni-muzej-solkan.com/solkan/soska-fronta>, 18. 12. 2014.

vlak pa že ni bilo več godbe. Zadnji izmed vpoklicanih godcev so se takrat odpeljali. Samo iz domžalske fare je ta dan odšlo k vojakom **194 mož in fantov**: 93 iz Zgornjih Domžal, 29 iz Spodnjih Domžal, 33 iz Stoba, 19 iz Štude, 20 iz Depaljevasi.«⁶

Bernik v nadaljevanju poimensko navaja vse fante in može po datumih vpoklica v vojsko. Z analizo teh podatkov sva ugotovila, da je bilo v domžalski župniji v času prve svetovne vojne vpoklicanih **485 fantov in mož**.

Preglednica 1: Število vpoklicanih fantov in mož po krajih bivanja in datumu poziva

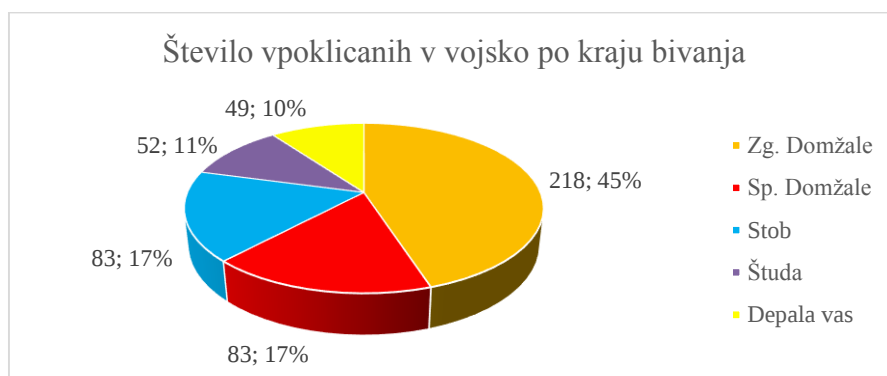
Datum poziva	Zgornje Domžale		Spodnje Domžale		Stob		Študa		Depala vas		skupaj
	mož	fantov	mož	fantov	mož	fantov	mož	fantov	mož	fantov	
27. julij 1914	51	42	11	18	16	17	9	10	11	9	194
6. okt. 1914	0	4	0	2	0	4	0	3	0	1	14
9. dec. 1914	8	8	4	1	0	2	1	0	0	3	27
2. in 5. 3. 1915	0	9	0	8	0	5	0	4	0	3	29
15. aprila 1915	1	1	2	1	1	0	0	0	0	0	6
21. maja 1915	6	8	1	5	1	2	0	0	0	5	28
7. junija 1915	10	16	5	1	3	4	4	8	3	3	57
17. junija 1915	1	2	0	3	1	4	0	0	1	1	13
ostali leta 1915	5	15	1	5	1	3	0	4	0	1	35
januar 1916	0	0	1	0	1	0	0	0	1	1	4
30. april 1916	0	2	0	2	0	3	0	0	0	0	7
15. junij 1916	2	3	2	2	1	1	3	0	1	1	16
ostali leta 1916	1	1	0	0	1	1	0	0	0	0	4
23. jan. 1917	0	6	0	3	0	2	0	1	0	1	13
15. feb. 1917	0	5	0	2	0	3	0	1	0	0	11
14. marec 1917	1	2	2	0	2	0	2	0	0	0	9
17. januar 1918	0	8	0	1	0	4	0	2	0	3	18
	86	132	29	54	28	55	19	33	17	32	485

Vpoklicanih je bilo 306 neporočenih fantov (63 %) in 179 poročenih mož (37 %).

⁶ Franc Bernik: Zgodovina Fare Domžale, 1923, e-knjiga, http://www.knjiznica-domzale.si/Portals/0/Dokumenti/monografske_publicacije/zgodovina_1.pdf, 25. 10. 2014.

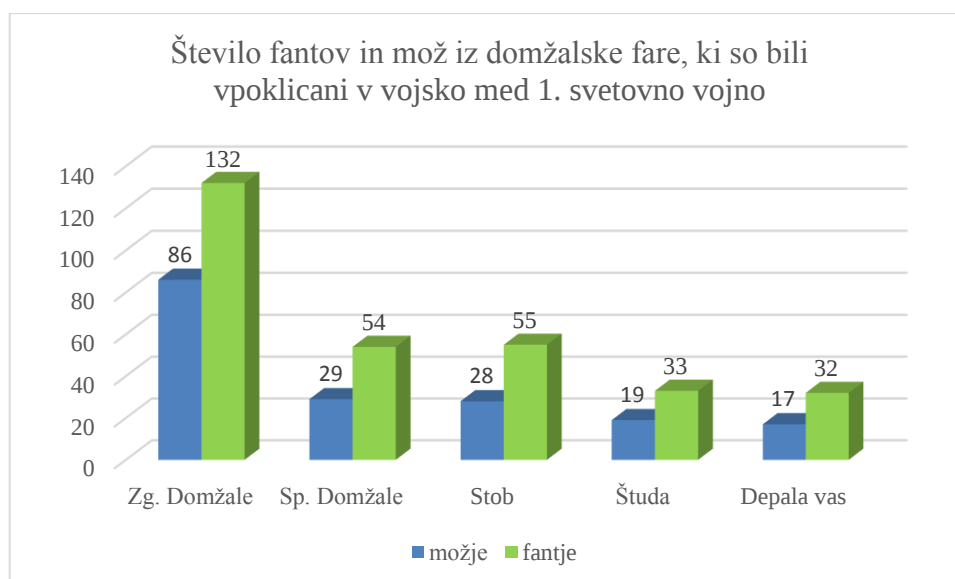
Največ vpoklicanih je bilo iz Zgornjih Domžal (218 ali 45 % vojakov iz te župnije), zatem iz Spodnjih Domžal (83 ali 17 %), enako iz Stoba, 52 (11 %) iz Štude in 49 (10 %) iz Depale vasi.

Preglednica 2: Število in odstotek vpoklicanih v vojsko po statusu (poročeni/neporočeni)

	Zg. Domžale	Sp. Domžale	Stob	Študa	Depala vas	skupaj
možje	86	29	28	19	17	179
fantje	132	54	55	33	32	306
skupaj	218	83	83	52	49	485
možje	39%	35%	34%	37%	35%	37%
fantje	61%	65%	66%	63%	65%	63%

Razmerje med neporočenimi in poročenimi moškimi je bilo po krajih približno enako. Dobro tretjino vpoklicanih moških je bilo poročenih, slabi dve tretjini pa neporočenih.

Ugotavlja torej, da so prve pozive moške in fantje iz domžalske župnije dobili ob prvi mobilizaciji, ki jo je Avstro-Ogrska izvedla 25. julija 1914. Razglas je bil v Domžalah izobešen na nedeljo, 26. julija 1914, na fronto pa so vojaki odšli z vlakom na ponedeljek, 27. **julija 1914**. Takrat je v vojsko odšlo kar **198 moških ali 40 % vseh vpoklicanih**.

Prvi boji na soški fronti so se začeli 23. maja 1915. Če primerjamo datume vseh dvanajstih soških bitk⁷ s številom vpoklicanih vojakov iz domžalske župnije, ugotovimo naslednje:

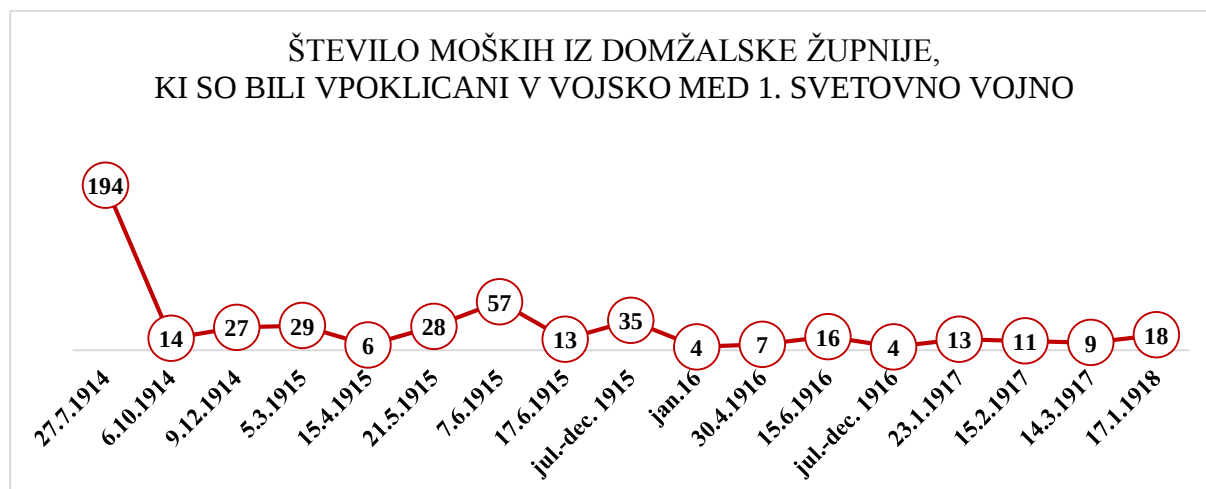
Preglednica 3: Primerjava časovnega obdobja soških bitk in vpoklicev vojakov

<i>Zaporedne soške bitke in časovno obdobje</i>	<i>Število vpoklicanih vojakov</i>
1. soška bitka: 23. junij–7. julij 1915	28 maja, junija 57+13 (skupaj 98)
2. soška bitka: 17. julij–10. avgust 1915	/
3. soška bitka: 18. oktober–5. november 1915	35 od julija do dec. 1915
4. soška bitka: 10. november–11. dec. 1915	/
5. soška bitka: 11. marec–16. marec 1916	4 januarja 1916
6. soška bitka: 4. avgust–16. avgust 1916	7 aprila, 16 junija (skupaj 23)
7. soška bitka: 14. september–17 sept. 1916	/
8. soška bitka: 9. oktober–12. oktober 1916	4 od julija do dec. 1916
9. soška bitka: 31. oktober–4. november 1916	/
10. soška bitka: 12. maj–5. junij 1917	13+11+9 od jan. do marca 1917 (33)
11. soška bitka: 19. avgust–15. september 1917	/
12. soška bitka: 24. oktober–november 1917	/

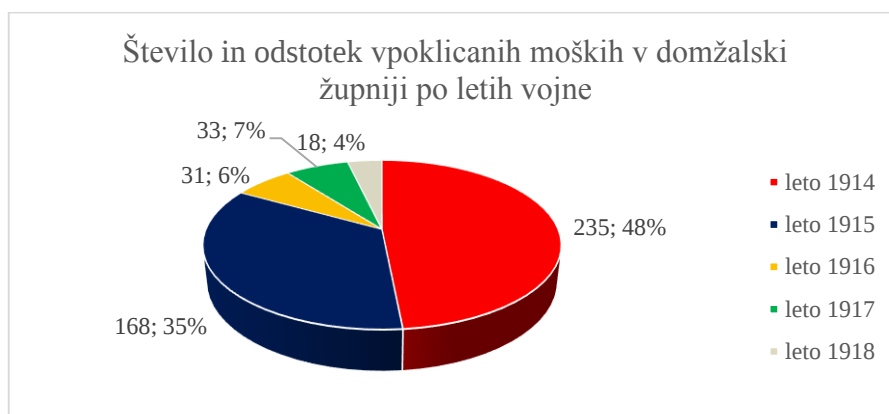
Slika 2: Zbor vojakov na dvorišču Društvenega doma v Domžalah 1. julija 1916, povzeto po knjigi S. Stražarja, Domžale, mesto pod Goričico, 1999, str. 510.

Glede na zgornjo primerjavo ugotavlja, da je povezanost med soškimi bitkami in vpoklici opazna le na začetku, ob odprtju nove frontne linije ob reki Soči. Tako je bilo v času od 5. 3. do 17. 6. 1915, pred prvo soško bitko, vpoklicanih **133 vojakov**, kar predstavlja 27 % vseh vpoklicanih moških v domžalski župniji.

⁷ Soška fronta: <http://vojni-muzej-solkan.com/solkan/soska-fronta>, 18. 12. 2014.

Zanimiva je tudi primerjava števila vpoklicanih po letih vojne. Največ je bilo vpoklicanih leta 1914 (48 %), nato naslednje leto, ko se je odprla še soška fronta (168 ali 35 %), v naslednjih treh letih pa je bilo skupaj vpoklicanih še 82 moških (ali 17 %).

Izmed 485 vpoklicanih fantov in moških iz domžalske župnije jih je v prvi svetovni vojni **umrlo 62** (ali 13 % vpoklicanih).

Preglednica 4: Starost padlih vojakov iz domžalske župnije (ob začetku vojne leta 1914)

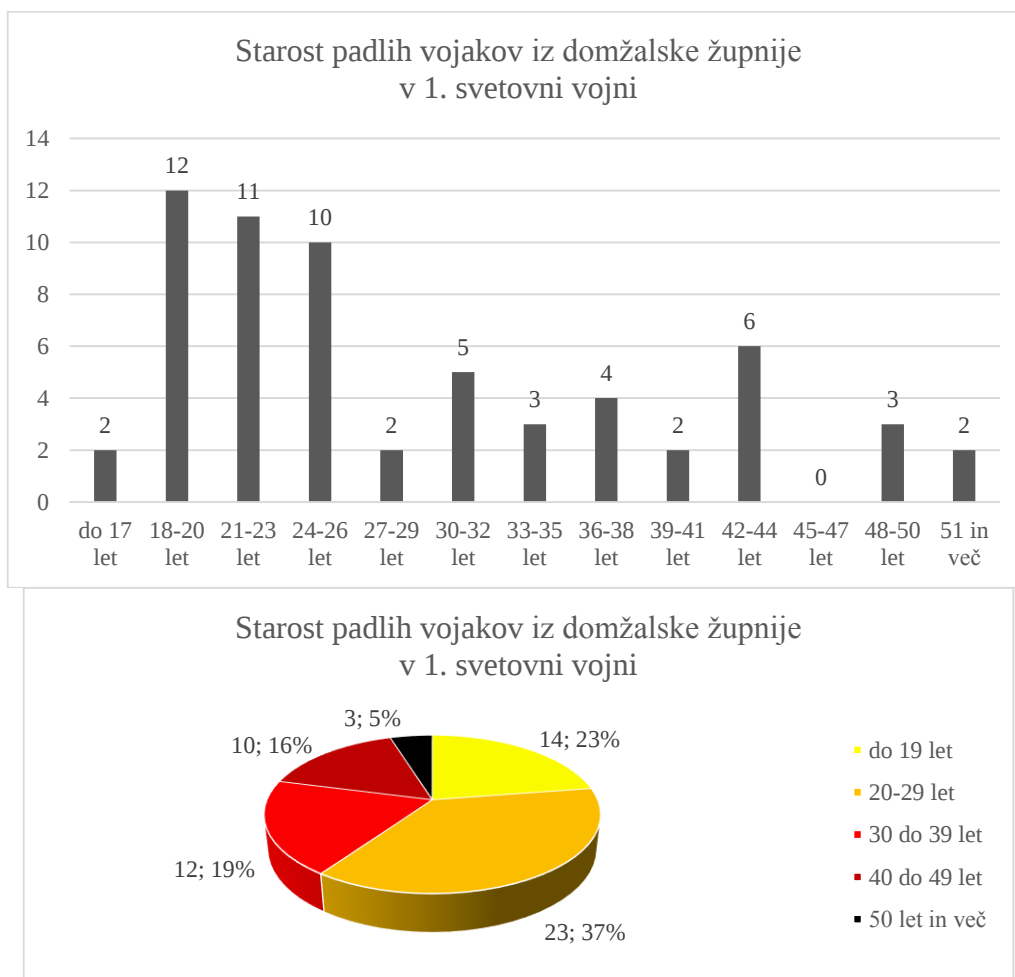
Starost	Št. žrtev	Starost	Št. žrtev	Starost	Št. žrtev	Starost	Št. žrtev
15 let	1	24 let	6	32 let	1	42 let	3
16 let	1	25 let	1	34 let	2	43 let	2
18 let	5	26 let	3	35 let	1	44 let	1
19 let	7	28 let	1	36 let	1	49 let	2
21 let	3	29 let	1	37 let	2	50 let	1
22 let	5	30 let	2	38 let	1	53 let	2
23 let	3	31 let	2	40 let	2	skupaj	62

Med padlimi vojaki iz domžalske župnije je bilo 20 poročenih moških (32 %) in 42 neporočenih. Za osmimi poročenimi moškimi je ostalo 34 otrok brez očeta, za ostale pa Bernik ne navaja podatkov o številu otrok.

Starost padlih vojakov lahko ugotovljamo le na osnovi časa njihovega odhoda, ker natančnih podatkov o datumih smrti ni. Leta 1914 so bili vojaki, ki so umrli v 1. svetovni vojni, stari od 15 (1) in 16 let (1) do 53 let (2). Če padle vojake razporedimo v razrede po tri leta, ugotovimo, da jih je največ padlo v starosti 18 do 26 let. Če pa padle vojake razporedimo po desetletjih, ugotovimo, da jih je 23 % padlo v starosti do 19 let, 37 % v starosti od 20 do 29

let, 19 % v starosti od 30 do 39 let, 16 % v starosti od 40 do 49 let in 5 % v starosti 50 in več let.

4 KDO JE BIL FRANC GROŠELJ (1874–1953)?

O tem, kdo je bil Franc Grošelj, sva izvedela iz raziskovalne naloge Ane Renko in Eve Zarje Hrovat, ki sta nama odstopili del Grošljevih dnevnikov. V pogovoru z Grošljevimi sorodniki v Domžalah sta ugotovili, da je bil Franc Grošelj po poklicu stražmojster. Doma je bil v Ljubljani, kjer je z družino živel na Salendrovi ulici 6. Kakor kaže spodnja preglednica, je bil leta 1914 star 40 let. Z ženo Marijo sta imela tri otroke, ki so bili leta 1914 stari od 6 do 10 let.

Slika 3: Franc Grošelj med prvo svetovno vojno, izsek iz skupinske slike, ki jo hrani Silva Grošelj iz Domžal.

Preglednica 5: Družina Franca Grošlja⁸

			FRANC GROŠELJ 1874–1953 (40 let*)	MARIJA GROŠELJ 1871–1952 (43 let*)		
	RAFAEL GROŠELJ, sin, 1904–1940 (10 let*)		ANA, hči (ni podatkov) (okoli 8 let*)		STANE GROŠELJ, sin 1908–1972 (6 let*)	ANGELA GROŠELJ, žena 1914–1992
	hčerka ...	sin ...	JOŽE, sin	CICA, hči	VITO, sin	SILVA, žena

*starost ob začetku prve svetovne vojne (1914)

Ohranjeni dokumenti dokazujejo, da je bil v začetku prve svetovne vojne mobiliziran v 27. domobranski pehotni polk, v njegov 4. bataljon. Ohranjena je dopisnica z dne 13. avgusta 1914, na kateri piše ženi Mariji, da se bodo v soboto peljali skozi Ljubljano in naj ga počaka pri trafiki na kolodvoru. Glede na to avtorici sklepata, da se je Franc Grošelj udeležil vojaških vaj pred začetkom prve svetovne vojne, 15. avgusta 1914 pa se je skupaj s 27. pešpolkom odpeljal skozi Ljubljano na rusko bojišče. Skupaj s 27. pešpolkom pa se je **15. avgusta 1914** odpeljal iz Ljubljane na rusko bojišče. Verjetno je bil tam do maja 1915, **6. maja 1915** pa se je polk odpeljal iz Ljubljane na soško fronto.⁹

Grošljevi dnevniki iz začetka prve svetovne vojne niso ohranjeni. Najstarejši ohranjeni dnevniški zapisi se nanašajo na obdobje od 20. oktobra 1915 do 12. aprila 1916. V tem obdobju je en mesec delal v vojaški bolnici v Lipiku v Slavoniji, nato je bil premeščen v vojaško bolnico v Admontu na Zgornjem Štajerskem, kjer je delal do 16. januarja 1916. Potem so se več dni vozili z vlakom po Avstriji in Ogrski in končno 8. februarja prispeli v Stanislau v Galicijo. Dodeljen je bil vojaški bolnici v Vočenicah, kjer je ostal do 23. februarja 1916. Potem so se odpeljali v zaledje soške fronte, 28. februarja 1916 so se nastanili na Črnem Vrhu nad Idrijo. Tam je skrbel za bolnike do 5. aprila 1916, ko so odkorakali proti Colu in v Vipavsko dolino (Ajdovščina–Vrtovin–Šempas), in se nastanili na Gojaču. Dnevniški zapisi so ohranjeni do 12. aprila 1916. Za vmesno obdobje do 4. junija 1916, ki ga obravnavava v najini nalogi, dnevniški zapisi niso ohranjeni.¹⁰

⁸ Povzeto po raziskovalni nalogi Eve Zarje Hrovat in Ane Renko, z naslovom Dnevnik Franca Grošlja iz časa prve svetovne vojne, OŠ Rodica, 2015, str. 10.

⁹ Eva Zarja Hrovat, Ana Renko, Dnevnik Franca Grošlja iz časa prve svetovne vojne, OŠ Rodica, 2015, str. 13.

¹⁰ Eva Zarja Hrovat, Ana Renko, Dnevnik Franca Grošlja iz časa prve svetovne vojne, OŠ Rodica, 2015, str. 16.

5 BITKE NA SOŠKI FRONTI - POLETI 1916

Dnevniki razkrivajo, da se je Franc Grošelj v času od 4. junija do 24. avgusta 1916 nahajal v krajih, ki jih navaja spodnja preglednica.

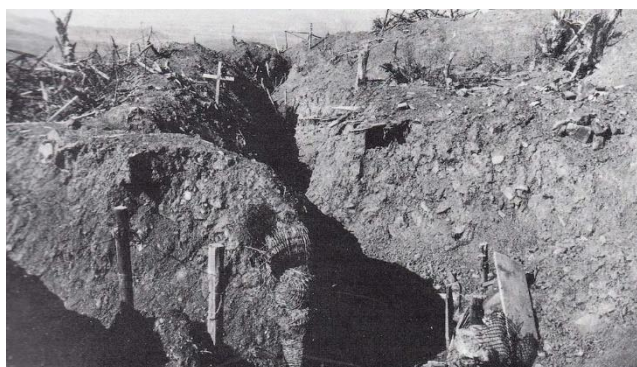
Preglednica 6: Kraji bivanja v času od 4. junija do 24. avgusta 1916

<i>Kraj bivanja</i>	<i>obdobje</i>	<i>Število dni</i>
Ljubljana–Občine pri Trstu–Ajševica	4. 6. 1916	1 dan
Kalvarija Podgora	4.–10. 6. 1916	7 dni
Šempas	11.–12. 6. 1916	2 dni
Kostanjevica–Vojščica/pohod	13. 6. 1916	1 dan
Vojščica (Kras)	14.–18. 6. 1916	5 dni
Monfalkone–Sv. Ivan–Banya Bad	19. 6.–15. 7. 1916	27 dni
Devin	16.–21. 7. 1916	7 dni
Devin–Banya Bad/pohod	22. 7. 1916	1 dan
Banya Bad	23.–29. 7. 1916	7 dni
Tunel sv. Ivan	30. 7.–4. 8. 1916	6 dni
Tunel sv. Ivan–Banya Bad	5. 8. 1916	1 dan
Banya Bad	6. –13. 8. 1916	8 dni
Kostanjevica–Korita/pohod	14. 8. 1916	1 dan
Korita na Krasu	15.–20. 8. 1916	6 dni
Doberdob	21. 8. 1916	1 dan
Gorjansko (Possecco)	22.–23. 8. 1916	2 dneva
Possecco–Ljubljana	24. 8. 1916	1 dan

KALVARIJA PODGORA 4.–10. 6. 1916

Prihod v kraj:

4. 6. 1916 zjutraj se je Franc Grošelj odpeljal z brzovlakom iz Ljubljane proti Trstu. Ob pol desetih dopoldne so bili na Občini pri Trstu, dve uri kasneje v Prvačini pri Gorici. V Volčjo Drago se niso peljali, ker so »zelo pokali na postajo«. Ob 17.15 je prišel na Ajševico. Kje se je pridružil vojakom, ni jasno, vendar pa naj bi še isti dan prišel na Kalvarijo nad Podgoro, ki se nahaja zahodno od Gorice. Območje se je nahajalo na osrednjem delu soške fronte in je bilo v tem času stalno izpostavljeno topovskemu obstreljevanju.

Slika 4: 9. avgusta 1916 so Italijani zasedli avstro-ogrske položaje na grebenu Kalvarije nad Podgoro, povzeto po knjigi Marka Simića, Po sledih soške fronte, 1998, str. 123.

Bitke z Italijani ter žrtve in ranjenci:

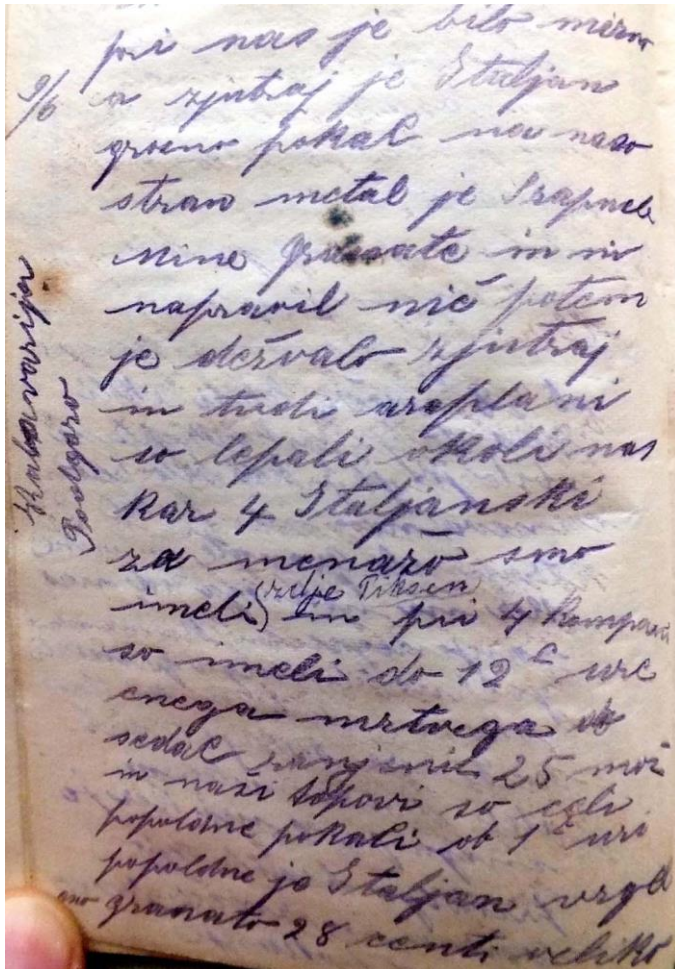
Bitke	Žrtve in ranjeni
4. 6. je bil velik topovski ogenj. Avstrijska vojska je s topovi zadela italijanski magacin z municijo, ki je eksplodiral.	Ponoči je bil en vojak ranjen.
5. 6. se je topovski ogenj z obeh strani nadaljeval cel dan. Italijani so minirali njihov hrib, a jim niso napravili škode, pač pa so sebi uničili strelske jarke. Zvečer so šle avstrijske patrole na opazovanje na italijansko stran, a jih ni bilo več nazaj. Ponoči so se slišali topovi in pokanje s puškami z Doberdoba.	O žrtvah in ranjenih ne poroča.
6. 6. je okoli njih letal italijanski avion, ki so ga obstreljevali. Italijani so začeli sipati šrapnele na Gorico. Patrola 4. kompanije je šla na ogled italijanskih »grabnov«. Italijani so streljali z minami in granatami na njihovo stran, avstrijski vojaki pa nazaj. Celo noč se je slišalo pokanje z Doberdoba.	Pri 4. kompaniji so bili trije ranjeni zaradi min.
7. 6. se je topovsko obstreljevanje z obeh strani nadaljevalo. Popoldne je letal nad njimi italijanski avion, zvečer pa je njihov avion odletel na ogled na italijansko stran. Italijani so ga zelo obstreljevali (80 strellov), a ga niso zadeli. Zvečer je bila bitka na Doberdobu, v kateri so Italijani uporabljali svetlobne rakete.	O žrtvah in ranjenih ne poroča.
8. 6. se je topovsko obstreljevanje nadaljevalo z obeh strani. Dopoldne so nad njimi letali trije italijanski avioni, ki so nanje metali šrapnele, granate in mine. Ob pol osmih zvečer je nad njimi letalo sedem italijanskih avionov, ki so nanje streljali šrapnele, granate in mine. Ponoči je bilo mirno, slišalo pa se je grozno pokanje na Doberdobu in Sant Martinu.	O žrtvah in ranjenih ne poroča.
9. 6. so Italijani metali nanje šrapnele, mine in granate. Nad njimi so letali štirje italijanski avioni. Njihovi topovi so pokali celo popoldne, Italijani pa so vrgli eno 28-centimetrsko granato v Gorico in ubili 5 oseb, 4 osebe pa so ranili, med njimi enega oberlajtmanta (nadporočnika).	Pri 4. kompaniji so imeli do 12. ure enega mrtvega in 25 ranjenih. Popoldne je bilo pet mrtvih in štirje ranjeni.
10. 6. se je bitka nadaljevala že ob pol petih zjutraj. Trajala je kakšno uro. Italijani so metali ročne bombe, mine in šrapnele. Avstrijski vojaki so metali mine, ki tehtajo 75 kilogramov. Zvečer so zelo pokali topovi pri Doberdobu in Svetem Martinu. Na Kalvariji je bilo mirno do 21.15, potem pa je spet začelo grozno pokati. Čakali so do 23. ure, potem pa so odšli v Šempas.	V jutranji bitki je bil eden ranjen. Popoldne je v Gorici eni ženski odbilo glavo.

Delo Franca Grošlja:

4. 6. 1916 zvečer je Franc Grošelj prišel na soško fronto na Kalvarijo nad Podgoro pri Gorici. Njegova naloga je bila, da je oskrboval ranjence in skrbel za bolnike. Vsak dan (razen 9. 6., ko je bila že zjutraj huda bitka) je bolnike peljal pol ure daleč k viziti in potem nazaj.

Zanimivosti:

Komandant je 8. 6. 1916 dva vojaka, ki sta prišla prepozno z dopusta, kaznoval tako, da sta bila 6 dni zapored privezana po 2 uri.

Slika 5: Primer dnevnika iz časa bivanja Franca Grošlja na Kalvariji Podgori za 9. junij 1916.

VOJŠČICA: 14.–18. 6. 1916

Pohod s Kalvarije na Vojščico:

V noči med 10. in 11. 6. so s Kalvarije odkorakali proti Šempasu, kamor so prišli ob pol treh zjutraj (hodili so tri ure in pol). Potem so legli k počitku. 11. 6. so dobili nove »celte«, ki so jih imeli verjetno za ležanje. V Šempasu so ostali dva dni, nato pa so v noči 12. na 13. 6. nadaljevali pot proti Kostanjevici na Krasu in Vojščici. Počitek so imeli v Lipah. Za pot od Šempasa do Vojščice so potrebovali skupaj s počitki skoraj 11 ur.

Vojno dogajanje ter žrtve in ranjenci:

V Šempasu so se 12. 6. vojaki 3. kompanije učili metati bombe, pri čemer sta bila dva ranjena (eden je izgubil desno roko). Z območja Doberdoba in Svetega Martina so tega dne kar naprej poslušali pokanje topov. 14. 6. so imeli ponoči alarm, zato so vse spakirali in se pripravili na odhod, vendar je na pohod odšel samo komandant. Podobno se je zgodilo tudi naslednjo noč,

ko je bil »grozen artilerijski ogenj, ker so zelo pokali topovi.« 16. 6. je bil spet velik artilerijski ogenj, ko so z obeh strani zelo »pokali topovi«.

Delo Franca Grošlja:

Franco Grošelj je vsak dan vodil bolnike k viziti in skrbel za snago. Vojakom je »pustil« kopati latrine, luknje za stranišča. 17. 6. so po viziti in po pregledu »snage« cepili vojake proti koleri.

TRŽIČ (MONFALKONE), SV. IVAN, BANYA BAD: 19. 6. –13. 8. 1916

Prihod v mesto Tržič (Monfalkone):

18. 6. 1916 so ob 8h zvečer odkorakali proti Tržiču (Monfalkone), kamor so prišli ob polnoči (4 ure hoje). Italijani so med potjo vrgli dve mini na njihovo kompanjo, a nista nobenega zadeli.

Slika 6: Polni zadetek italijanske granate v avstro-ogrski zaklon pri koti 121 vzhodno od Tržiča (Monfalcone), povzeto po knjigi povzeto po knjigi Marka Simiča, Po sledih soške fronte, 1998, str. 69.

Bitke z Italijani in žrtve ter ranjeni:

Iz dnevniških zapisov Franca Grošlja sva izpisala naslednja dogajanja v času bivanja v okolici Tržiča:

Bitke	Žrtve in ranjeni
19. 6. so ves dan grozno pokali topovi, tako da vojaki čez dan niso nič jedli, ampak so imeli zajtrk, kosilo in večerjo šele ponoči.	Zvečer je obvezal prvega ranjenca.
20. 6. so njihovi vojaki z granato zadeli eno hišo, v kateri so imeli Italijani municijo, da je začelo pokali in se je vse vžgalo. Vojaki čez dan niso jedli, ampak šele ob pol 11h zvečer.	O žrtvah in ranjenih ne poroča.
21. 6. je nad njimi zelo nizko letal italijanski avion.	Žrtev in ranjenih niso imeli.
22. 6. so Italijani na njihovo stran metali šrapnele, granate , trije njihovi avioni so leteli na italijansko stran in Italijani so jih zelo obstreljevali (dali so 75 zadetkov na en avion). Bitka se je razvnela okoli polnoči, ko so Italijani s topovi grozno pokali.	Štirje vojaki so bili težko ranjeni.
24. do 26. 6. so čez dan letali italijanski in njihovi avioni. Italijani so enega njihovega zadeli, da je strmoglavil na Nabrežini. Slišali so	Žrtev in ranjenih ni bilo.

topovsko obstreljevanje na Doberdobu.	
27. in 28. 6. se je razvnela huda bitka . Italijani so obstreljevali njihove strelske jarke. Zvečer so trije avstrijski avioni metali bombe na Italijane. Bitka se je nadaljevala 28. 6. čez dan in ponoči. Najhujše je bilo ob 7h zvečer. Grošelj je zapisal: »Takega pokanja še nisem videl, kot je bilo danes: na vse strani je pokalo, kar naprej, neprenehoma.« Italijani so večinoma metali mine. Obstreljevanje se je nadaljevalo ponoči in podnevi. »Bila sta dva angrija (op. napada). Tudi podnevi so pokali na vse križe, to je bilo nekaj groznega, ker takega ognja še ni bilo, kakor danes.«	27. 6. je 3. bataljon v bitki izgubil 56 mož. 28. 6. je Grošelj zapisal, »... da se sploh ni dalo šteti, ker je bilo veliko mrtvih in ranjenih.«
29. 6. se je obstreljevanje s topovi nadaljevalo cel dan (bitka). Popoldne je njihova artilerija zadela en italijanski avion. Italijani so v njihove strelske jarke metali samo mine. Ob 4h je bil kakih pol ure močan » dromel ogenj « s puškami, potem je streljanje ponehalo.	4. kompanja je imela veliko izgub, ranjenih in mrtvih, en kadet asperant je bil mrtev. Pri 3. kompanji so bili trije mrtvi, 4 pogrešani, veliko pa ranjenih. Pri njih je bil en narednik mrtev, več vojakov pa ranjenih. Pri 31. pešpolku so imeli 175 mrtvih. Grošelj piše: »... pri oni komp. ni prišlo skoraj nič iz dekung, ker so ležali mrtvi in ranjeni.«
30. 6. so »...topovi pokali kar naprej tudi čez dan, a dekunge so bile vse razbite«. En italijanski avion je z zraka streljal nanje s strojnim orožjem (z mašin gevrom). Italijanski topovi so pokali kar naprej. Ob pol 9h zvečer se je spet razvnela topovska bitka . Grošelj je zapisal: »Italijani so s topovi tako pokali na nas, da še nisem videl kaj takega, da je bilo čudno, da smo imeli toliko dekunge«. S topovi so streljali celo noč.	Pri fari se je en italijanski kapitan sam ustrelil, ker je vodil svojo kompanijo v ogenj. Zvečer so imeli štiri mrtve in več ranjenih.
1. 7. so jih Italijani neprestano obstreljevali . Tako je bilo cel dan in tudi ponoči. »Bilo je tako pokanje, da so bile naše dekunge vse razrite, spanja nobenega, delo pa noč in dan, da sem bil zelo nervozen, ljudje pa lačni.«	Imeli so dva mrtva in sedem ranjenih. Kuhali so kavo, a je bilo pri tem več ranjenih.
2. 7. so Italijani ob ¾ na 7 spet začeli s težkimi topovi obstreljevati njihove položaje. Nanje so metali granate in 24-kilogramske mine. Ponoči se je bitka nadaljevala: »Ob 12h ponoči je bil zopet velik napad, ... Jaz sem gledal celo noč, ker je tudi na naše pokal Italijan.«	Na desni strani je bilo veliko ranjenih. Ob 3h zjutraj sta bila dva ranjena.
3. 7. je bilo dopoldne zelo malo streljanja. Z vsemi topovi so se Italijani spravili nadjne ob pol 7h zvečer, ko je »kar na vse križe padalo. ... Ob ½ 9h zvečer so Italijani farikali , kar prišli v naše dekunge, padlo jih je veliko, a so vseeno kar korakali naprej, da jih je naša artilerija nazaj	Bilo je veliko mrtvih in ranjenih.

zbijala. Vseeno so šli kar naprej, ker je bilo toliko Italijanov, da je bilo vse kar črno.« Vse to se je zgodilo na hribu Manfalkon, ki je bil oddaljen manj kot pol kilometra. Pokalo je celo noč, ob pol petih zjutraj so se spet spopadli.	
4. 7. so Italijani razbili dva njihova topova. Ponoči so Italijani v njihove strelske jarke odvrgli 100 granatnih min (bitka).	Eden ranjen v desno nogo.
6. 7. je ob 9h zjutraj njihov avion odletel gledat na italijansko stran, Italijani pa so ga zelo obstreljevali. Ob 11h zvečer so imeli močno topovsko obstreljevanje, » dromel fajer «. Kljub temu, da je bila huda bitka kar naprej, so uspeli ubraniti svoje položaje. Bitka je trajala celo noč.	Grošelj o mrtvih in ranjenih ne poroča.
7. 7. je bilo manj obstreljevanja, nad njimi pa je letal italijanski avion. Ponoči so Italijani hoteli zavzeti njihove položaje pri Monfalkone, kar se jim ni posrečilo. Streljanje je bilo nevzdržno.	O žrtvah in ranjenih ne poroča.
8. 7. so šle ob 3h popoldne njihove patrulje ob meji, pa so jih Italijani obstreljevali s topovi. Topovska bitka se je razvnela zvečer.	O žrtvah in ranjenih ne poroča.
10. 7. Grošelj piše: »popoldne so Italijani s topovi zelo pokali, kar na vse križe je pokalo, tako da je bila groza. Za večerjo dobili kavo in odkorakali v Apnenco.«	O žrtvah in ranjenih ne poroča.
11. 7. Mirno je bilo do večera. »Ob 7h zvečer je Italijan dal 35 šusov s topovi na naše.«	Zvečer je bil eden ranjen.
13. 7. Cel dan in tudi še celo noč so Italijani metali na njihovo stran granate in šrapnele .	O žrtvah in ranjenih ne poroča.
14. 7. Že navsezgodaj so nad njimi letali italijanski avioni. Popoldne je začela italijanska artilerija na njih streljati z granatami . »Granata je padla 10 korakov pred menoj, da mi je kar zvonilo po ušesih, enega je ranila. Padalo je okoli nas grozno. Italijan je celo noč pokal s topovi .«	En vojak je bil ranjen od granate.
16. 7. so jih italijanski topovi spet obstreljevali, a ni bilo žrtev.	Žrtev ni bilo.
17. 7. je bilo obojestransko topovsko obstreljevanje . Popoldne sta nad njimi letala italijanska aviona.	Zjutraj sta bila dva ranjena od granate.
18. 7. Že zjutraj in tudi popoldne je nad njimi letal italijanski avion, ki so ga obstreljevali, a ga niso zadeli. Potem se je razvnelo topovsko obstreljevanje , ki se je nadaljevalo v noč.	Zjutraj je bil en vojak 4. kompanje ranjen.
19. 7. se je bitka nadaljevala, topovi so streljali še celo noč. Grošelj Italijane imenuje Polentarje.	Ranjenih ni bilo.
20. 7. Bitka s topovi se je nadaljevala kot prejšnji dan. Nad njimi je letal italijanski avion.	Dva iz njegove artilerije sta bila ranjena in prenesena v bolnico.
21. 7. Bitka se je nadaljevala čez dan in ponoči.	Ranjenih ni bilo.

»Ob 10h zvečer je bil en aeroplan v letu. Ker je bila tema, se ni videlo, ali je naš ali italijanski. Italijani so zelo pokali s topovi, a ni bilo nobenega ranjenega na naši strani.«	
22. 7. Dopoldne sta nad njimi letala dva italijanska aviona. Italijanska artilerija je na njih začela streljati ob pol enih popoldne. Ponoči (ob 22h) so iz Devina odšli v Banya Bad.	O žrtvah in ranjenih ne poroča.
23. 7. Popoldne so Italijani zelo obstreljevali njihove položaje.	»Pri nas je bil samo eden ranjen. Na desnem krilu pa ne vem koliko, ker je bilo grozno videti, tako je pokalo.«
25. 7. Dopoldne je bilo malo streljanja, popoldne pa je njihova artilerija močno streljala na italijanske strelske jarke in »napravila dva poltrefarja« (polzadetka). Ponoči je bilo še nekaj malega pokanja.	O žrtvah in ranjenih ne poroča.
26. 7. popoldne je nad njimi letal italijanski avion, ki so ga obstreljevali, a ga niso zadeli. »Italijani so zelo delali v dekungah. ... Ponoči je prišlo nekaj italijanskih patrol bliže naših dekung, a so bili od naših patrol z ročnimi granatami nazaj vrženi.«	Ranjenih niso imeli.
27. 7. sta si obe strani s svojima avionoma ogledovala sovražnikove položaje. »Ogledovalcu v balonu je pri tej priliki strgal špago, da je šel do Idrije in tam padel na tla, ne da bi bil kaj poškodovan.« Popoldne je bilo malo streljanja, njihovi vojaki so v strelskih jarkih vrtali luknje. »Ponoči so naši z minami pokali na Polentarje, ki so zelo tekli.«	Italijanski avion je z bombo ubil tri vojake.
28. 7. so celo noč okoli njih letali štirje italijanski avioni.	O ranjenih ne poroča.
29. 7. je bilo cel dan mirno, samo popoldne so avstrijski vojaki z minami streljali na Italijane, a se ti niso nič oglasili. »Zvečer smo bili oblegani in smo šli v tunel, ker smo tam dobili fruštak, kosilo in večerjo ob 12h ponoči.«	»Eden, ki je na straži stal, je bil s puško zadet ravno v srce.«
30. 7. »Naša artilerija je grozno pokala na Polentarje. Pri Monfalkone je bil ponoči napad , zraven so tudi vpili hura. Bil je geber fajer in tudi naši topovi so pokali.«	O mrtvih in ranjenih ne poroča.
3. 8. Dopoldne je nad njimi letal italijanski avion, na katerega so streljali. Popoldne so Italijani » zelo pokali , a pri nas je bilo mirno, ker sta dva mašin gevara ušla k Polentarjem. Ponoči smo imeli alarm ob 4h zjutraj in bili pri 4. komp.«	Bilo je 7 težko ranjenih.
4. 8. je ob pol desetih dopoldne nastala huda bitka , ko so Italijani metali samo težke granate, mine in šrapnele. »Kar naprej je pokal s topovi,	Na desnem krilu je bilo vse polno ranjencev.

naši pa zelo malo, ker so čakali, da bi Italijan hotel farikati, bili smo pripravljeni na farikanje. Vse je bilo v ognju, a vročina zelo velika. ... Bilo je že ob 2h, a je še vedno pokalo kar naprej, s topovi in gever celi dan, vse je bilo v dimu. ... Ujeli so en celi cug Italijanov in dva mašin gevara so jim naši vzeli, ker je vse gorelo. Od naših vojakov so goreli rukzaki, ker je bilo vse v dimu in se ni nikamor videlo. Bila je groza in mi smo stali berajtzof (op. v pripravljenosti), ako bi bila potrebna kakšna pomoč. Tudi ponoči so padale granate okoli, ker je šlo tako celo noč naprej. Padal je dež.»	»Od 80. regimenta je bil en major in en hauptman mrtev in veliko ranjenih.« »Od 1. kompanije je bilo veliko težko ranjenih.«
5. 8. so imeli veliko ujetih Italijanov, ki so imeli velike izgube. Popoldne so jim med napadom razbili dva minen verfarja (verjetno minometalca), pri čemer je bil en vojak ranjen. Bilo je vse v ognju, ko so bili še v tunelu. Ob 10h zvečer so korakali spet v Banya Bad, čeprav so jih Italijani zelo obstreljevali. Bil je celo noč pokonci, a ni bilo nobenega ranjenega.	Pri 1. kompaniji sta bila dva mrtva in več ranjenih. »Veliko ranjenih je bilo na obeh straneh. V Banya Badu, kjer smo bili prej mi, so bili trije mrtvi in veliko ranjenih.« V 1. kompaniji so imeli spet štiri mrtve in več ranjenih.
6. 8. »Italijani so celo dopoldne samo težke granate metali okoli nas, smo imeli zelo slabe čase, vreme res lepo, a slaba nedelja. Italijani so poskusili farikati in jih je bilo vse polno. Res so farikali, a so gor plačali, a na nas so grozno pokali s težkimi granatami in minami. To je bilo grozno. Ob 4h je bil tak ogenj na obe strani, kar naprej je pokal mašin gevar, puške in topovi in je bilo vse v ognju in dimu. Do pol 9h zvečer je bilo kar naprej pokano, vse navzkriž, potem je malo ponehalo.«	V 3. kompaniji sta bila dva mrtva in dva ranjena, popoldne pa še dva mrtva in šest ranjenih. Po popoldanski bitki so bili trije mrtvi in več težko in lažje ranjenih. »Od minen verfarja se je bencin vžgal in en vojak je zgorel. Ob 11h zvečer se je zopet grozno začelo, dva sta bila ranjena in eden od pionirjev mrtev.«
7. 8. je bil zjutraj spet napad na koto 40 na desnem krilu, kjer so Italijane uspeli poriniti nazaj. Popoldne se je bitka spet razvnela. »Ob 3h je naša artilerija zadela eno hišo, v kateri so imeli Italijani municijo, da se je vsa vnela in pokala. ... Italijan je tako pokal v hišo, da se je kar sesipala. V hišo, v kateri sem bil jaz in še trije, so samo težke granate metali in vsako rajžo je precej odbilo, ker se je ves zid zibal, a jaz sem vseeno ostal noter. ... Ob $\frac{3}{4}$ na 10 zvečer je naš aeroplan metal bombe na italijanske dekunge. ... ob pol 11h se je na desnem krilu zopet začel napad, kjer so grozno topovi pokali kar naprej. Z granatami, minami, šrapneli in gevar fajer so celo noč pokali.«	Bilo je veliko ranjenih in mrtvih. »Pri nas smo imeli enega ranjenega in enega mrtvega, ki je dobil kroglo v glavo in se je zelo matral.« Popoldne so imeli pri 3. kompaniji tri ranjene in enega mrtvega. Zvečer in ponoči je bilo »samo en par malo ranjenih.«
8. 8. se je bitka nadaljevala ob pol petih popoldne, ko »je bil zopet dromel fajer in so zopet v hišo z granatami in minami na vse	Popoldne sta bila dva ranjena in so ju poslali v »maroden zimer«. Zvečer sta bila dva zasuta, zato so ju

pretege pokali, da so se kar stene podirale, je šlo kar naprej nepretrgoma.« Obstreljevanje je ponehalo ob 7h zvečer. Pokali so le še z minami.	izkopali, eden je bil mrtev.
9. 8. se je bitka začela že ob pol osmih zjutraj, ko so na njihove položaje padale italijanske granate. Pri 80. pešpolku so ujeli italijansko patroljo in enega narednika. Sredi dneva je streljanje malo ponehalo. Popoldne so Italijani spet metali težke granate na njihovo stran. »Ob pol 5h popoldne je bilo 18 italijanskih aeroplanov kar naenkrat na naši strani, ker so okoli gledali, a naša artilerija je zelo pokala nanje. Ob $\frac{3}{4}$ na 8 zvečer je bil napad na obe strani, artilerijski ogenj kar naprej, da se je tako kadilo, da ni bilo nič videti od samega dima. Tudi na naši strani je bil geber ogenj in mašin geber. Italijani so hoteli farikati, pa niso mogli.«	»Mrtvih je bilo polno na hribu.«
10. 8. je bilo dopoldne malo streljanja. Močna artilerijska bitka se je začela na vseh straneh ob pol štirih popoldne in se nadaljevala celo noč.	»Na desni strani od nas je bila velika bitka, tako da je ostalo od 80. pešpolka od celega bataljona samo 80 mož, vsi drugi so bili ranjeni, mrtvi in ujeti. Tudi Italijanov je bilo vse črno mrtvih, ker so se direktno s kolmani kar topli v šicen grabnu.«
11. 8. je bilo dopoldne malo streljanja. »Na koti 35 je bil popoldne geber fajer, nato je začela naša artilerija zelo pokati, ker je bil na desnem krilu od nas tudi geber ogenj. Potem je prišel italijanski aeroplan in metal papirje na našo stran. Kaj je bilo zapisano, ne vem, ker ni prišlo do nas. Ob pol 10h zvečer je metal naš aeroplan bombe na italijansko stran.« Streljanje se je nadaljevalo celo noč.	O ranjenih ne poroča.
12. 8. sta obe strani že zjutraj začeli »zelo pokati in metali sta samo težke. Vreme je bilo lepo, a pokalo je grozno. Italijan je usipal celi dan težke granate na našo stran in na desnem krilu je bil tudi geber ogenj. ... Bilo je nekaj groznega, kako je usipal granate šrapnele in mine celi dan. Tudi v to hišo so metali samo težke granate, ko sem bil jaz noter. A Koto 85 so Italijani zavzeli, kjer so bili pešci 80. polka. Ob 8h zvečer je bil naš aeroplan v luftu in je napodil dva italijanska aeroplana nazaj, ker je pokal na njih. Noč je bila zelo lepa, a je bilo tudi malo pokanja. Italijani so v hribu delali, ker so nekaj zavzeli in naši so šli tudi od Kote 85 nazaj, ker so imeli boljši prostor, ker so imeli tam prevelike izgube.«	Pri Koti 85, ki so jo zavzeli Italijani, so imeli vojaki 80. pešpolka velike izgube.
13. 8. Že zjutraj je bil v zraku italijanski avion,	Popoldne je bil eden ranjen.

ki so ga avstrijski vojaki obstreljevali. **Izvedeli so, da so Italijani zavzeli Gorico.** Popoldne so Italijani na njihove položaje metali **28 centimetrovske granate, mine** in z »revolver kanonom« pokali na vse strani. »Ob 10h zvečer so prišli trije naši aeroplani ter metali **bombe** na italijanske dekunge. Mi smo bili ob 11h zvečer oblegani in smo šli dve in pol ure nazaj, kjer smo imeli ponoči kosilo.«

Slika 7: Avstro-ogrski protinapad nekje na Krasu, 26. avgusta 1917. Oblak dima je sled uporabe plamenometalca na čelu napada, povzeto po knjigi Marka Simića, Po sledih soške fronte, 1998, str. 173.

Za razumevanje teh strašnih bitk je potrebno poznati način bojevanja v času prve svetovne vojne. Janez J. Švajncer to opisuje takole: »V 1. svetovni vojni je imelo **topništvo** na bojišču izreden, če ne kar odločilen pomen. Sovražnikove strelske jarke z dobro vkopano pehoto za žičnimi ovirami je dejansko osvajalo topništvo. Topništvo napadalca je **z granatami** uničevalo strelske jarke in žične ovire sovražnika, pred napadom pehote pa ves ogenj preneslo v zaledje branilcev, tolklo zaledna zbirališča in zapiralo pot okrepitvam. Topovi so uničevali branilčeve baterije, ki bi lahko ogrozile napad. Med baterijami je prihajalo do pravih dvobojev, zmagali in ostali so topničarji, ko so prej našli položaj sovražnih topov in jih uničili z natančnimi zadetki. Branilec je med napadalčevo topniško pripravo za napad v glavnem molčal, toda z začetkom napada pehote je s topovi udaril po napadajočih vrstah, hkrati pa po izhodiščnih položajih in rezervah. Po utrjenih položajih je topništvo tolklo z granatami, po pehoti **s šrapneli**. Rovovska vojna je narekovala izum **minometa**, pred minami ni bilo varnega mrtvega kota, saj so padale skoraj naravnost navzdol.«¹¹

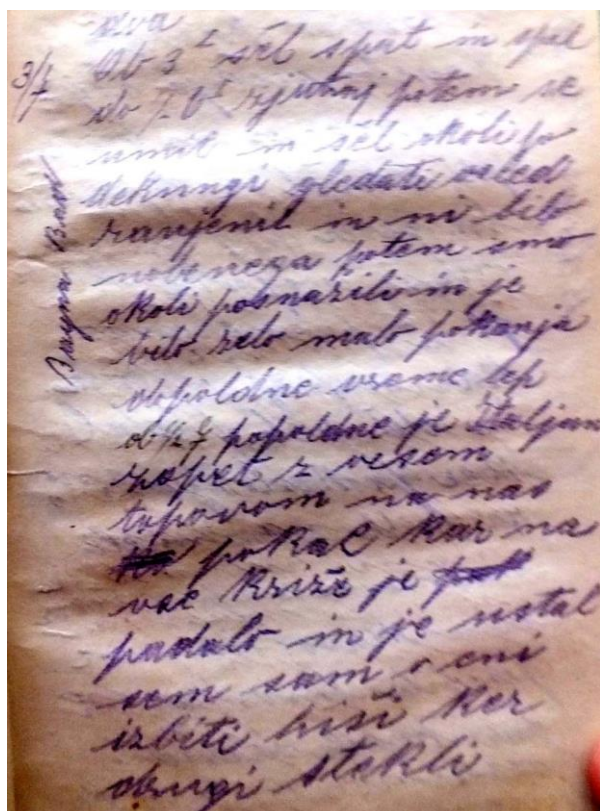
»Na zahodnem bojišču je prvič v zgodovini topništva prišlo do neprestanega tudi več dni trajajočega obstreljevanja sovražnih položajev, ki je dobilo ime **bobneči ogenj**.¹² /.../ Na stotine topov je sistematično obstreljevalo določene dele bojišča. Rešitev je bila samo v kavernah v skalah. /.../ Prva svetovna vojna je prinesla izum plinskih granat, uporabljene so bile tudi na soškem bojišču, in izum **protiletalskih topov**. Za obstreljevanje sovražnih letal je avstro-ogrška armada najprej uporabljala običajne topove, le da so bili drugače postavljeni. K vsemu temu je potrebno dodati, da je na kamnitem kraškem in gorskem bojišču učinek vsake granate povečalo **kamenje**,¹³ ki je ubijalo enako kot drobci granate.«¹⁴

¹¹ Janez J. Švajncer, Svetovna vojna 1914 – 1918, Slovenci v avstro-ogrski armadi, 1988, str. 29.

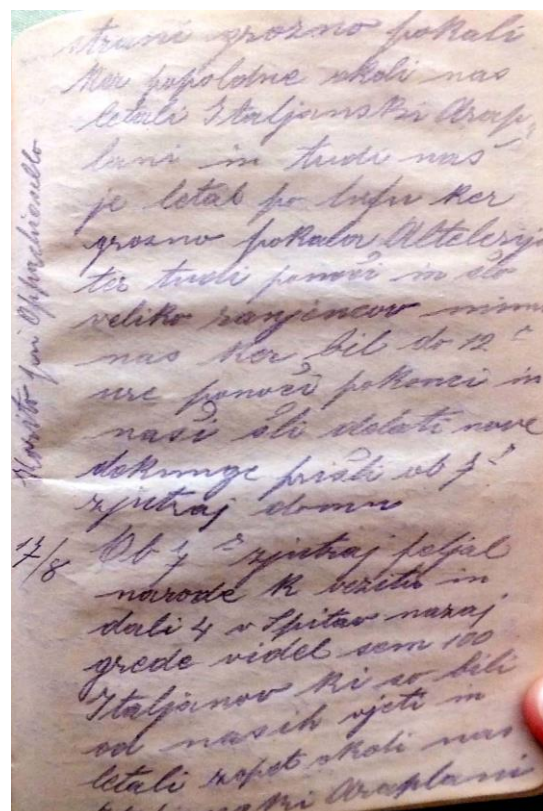
¹² Grošelj ga imenuje dromel fajer ali dromel ogenj.

¹³ Mogoče na to opozarja Grošelj, ko imenuje stain verfar – nevarnost padajočega kamenja (Stein Gefahr).

¹⁴ Janez J. Švajncer, Svetovna vojna 1914 – 1918, Slovenci v avstro-ogrski armadi, 1988, str. 29.

Slika 8: Primer dnevnika iz časa, ko se je Grošljev bataljon zadrževal v okolici Tržiča, 3. 7. 1916.

Slika 9: Primer dnevnika iz časa Grošljevega bivanja v Koritih pri Opatjem selu, 17. 8. 1916.

Slika 11: Po boju na Fajtjem hribu, povzeto po zborniku Slovenci + prva svetovna vojna, 1914–1918, str. 52.

KORITA NA KRASU – DOBERDOB – GORJANSKO: 15. 8. –24. 8. 1916

Prihod v kraj:

V noči 13. na 14. 8. 1916 so odkorakali iz Banya Bada proti Koritom na Krasu. »Ob 6. uri zjutraj smo prišli v vas Korito, imeli rast do ene ure, potem dobili črno kavo za kosilo in potem smo imeli marš berajt, ker je bil grozen ogenj. Celi dan je grozno pokalo s topovi in mi šli kam. Potem sem se ulegel in spal do zjutraj brez večerje, pokalo je, a nisem slišal.«

Bitke z Italijani ter žrtve in ranjeni:

15. 8. so se nahajali v Koritih na Krasu. Že zgodaj zjutraj so nad njimi letali italijanski avioni, ki jih je artilerija celo dopoldne obstreljevala. Popoldne je bil tudi »gever ogenj«

O ranjenih ne poroča.

s strojnicami, napad je bil tudi na bližnji Doberdob. Ob 4h popoldne so imeli alarm , ker je bilo »veliko pokanje.« Ob 6h so nad njimi letali italijanski in en njihov avion, ki so ga močno obstreljevali, zato se je kmalu spustil, italijanska pa sta še naprej letala okoli. »Naši vojaki so peljali mimo italijanske vojake, ki so bili ujeti. Na večer je šla naša komp. delat in je prišla zjutraj nazaj, a pokalo je celo noč.«	
16. 8. je dopoldne nad njimi letal italijanski avion. Vse naokrog so bile bitke, a oni so bili na sredini. »Topovi so na obe strani grozno pokali. Popoldne so letali italijanski aeroplani in tudi naš je letal po luftu. Artilerija je grozno pokala, tudi ponoči.« Njihovi vojaki so spet celo noč delali nove strelske jarke .	Bilo je veliko ranjenih vojakov 81. pešpolka. »Šlo je veliko ranjencev mimo nas.«
17. 8., Korita: »Italijan je okoli nas pokal s težkimi granatami . Ko je začela naša artilerija nazaj pokati, je Italijan nehal. Mi smo imeli cel dan alarm , ker je italijanska artilerija metala granate na našo artilerijo in okoli nas. Dvakrat je bil tudi napad. ... V Gorici so naši zavrnilo Italijane.«	Padlo je veliko Italijanov, o njihovih žrtvah pa ne poroča.
18. 8., Korita: »Naša artilerija je zelo pokala na Italijo, padal je dež in ponoči je bil hud naliv. Italijani so hoteli farikati. Bil je tak ogelj na obe strani , da je bila groza. Pokal je mašin gever, puške in topovi a mi smo čakali v rezervi od zadaj, ako bi bilo potrebno priti na pomoč.«	Bilo je veliko ranjenih in mrtvih na obeh straneh.
19. 8., Korita: Obstreljevanje se je nadaljevalo cel dan in tudi ponoči .	O ranjenih ne poroča.
20. 8., Korita: »Naša artilerija je grozno pokala. Zvečer smo korakali v štelunge na levem krilu Doberdoba. Ker sem bil zelo bolan s fibrom 40°C, sem kar ležal, a Italijan je grozno metal granate.«	Bilo je 5 lažje in 5 težko ranjenih.
21. 8. Doberdob.	Čez dan sta bila dva ranjena.
22. 8. Gorjansko: Zaradi bolezni so ga odnesli v barakarsko bolnico na Gorjanskem (Possecco). Odpeljali so jih na kolodvor in »blizu kolodvora je priletel na tla en italijanski aeroplan.« Zatem so se odpeljali proti Ljubljani.	

6 DELO FRANCA GROŠLJA NA SOŠKI FRONTI

Kadar so potekale bitke, je Franc Grošelj pisal večinoma o tem. Kadar pa na bojišču ni pokalo, je pisal še o čem drugem.

KALVARIJA PODGORA

Ko je Grošelj 5. junija 1916 prišel na soško fronto, so bili nastanjeni na Kalvariji nad Podgoro pri Gorici. Tam so ostali sedem dni, bitke pa so se vrstile dan za dnem. 5. 6. izvemo, da je vstal ob 6h zjutraj in peljal bolnike k viziti. Naslednji dan je ob četrtna sedem zjutraj odšel z bolniki na »hilfplac«, na pomožni bolniški prostor ali prevezovališče, ki je bil pol ure oddaljen. Tudi 7. 6. je že zjutraj, ob 6h, peljal dva bolnika pol ure daleč »na vizit«, verjetno na isti kraj, kot dan pred tem. Med bitko 10. 6. je en drug sanitet peljal bolnike k viziti pol ure daleč, Grošelj pa je čakal na morebitne ranjence. Zvečer so počakali do 11. ure, potem pa so odkorakali v Šempas, kamor so hodili ponoči tri ure in pol.

Slika 10: Avstro-ogrski vojaki zamaženo iščejo preživele, potem ko je italijanska granata zadela zasilni avstro-ogrski zaklon, povzeto po knjigi Marka Simiča, Po sledeh soške fronte, 1998, str. 66.

ŠEMPAS – KOSTANJEVICA - VOJŠČICA

Kljub neprespani noči je v Šempasu že zjutraj peljal bolnike k viziti. V Šempasu so ostali še en dan, vojaki so se tam učili metati bombe. 13. 6. ponoči so odkorakali v Kostanjevico na Krasu in od tam dalje proti Vojščici, kamor so prišli okoli 13h popoldne. V Vojščici so ostali pet dni. Grošelj je tudi tam vsak dan peljal bolnike k viziti. Nadalje piše, da je »*pustil latrine kopati*« (14. 6), kar pomeni, da so vojaki kopali luknje za stranišča. Ves čas so bili v pripravljenosti na pohod (abmarš), vendar so iz Vojščice odšli šele 18. 6. ponoči. Poleg skrbi za bolne vojake in vizite je bilo njegovo delo tudi, da je »pregledoval vsled snage« (npr. 16. in 17. 7.), 17. 7. pa so vojake cepili proti koleri.

VOJŠČICA – MONFALKONE – SVETI IVAN – BANYA BAD - DEVIN

V obdobju od 18. 7. do 14. 8. 1916 so se zadrževali v okolici Tržiča (Monfalkone) in Devina. Grošljevo delo je bilo spet podobno, kot v prejšnjih krajih.

Vsak dan je **vodil bolnike k viziti**, izjeme so bili le tisti dnevi, ko je bitka z Italijani to onemogočala. 12. 7. je zapisal: »*peljal marode k viziti, eden je šel v bolnico.*« 13. 7. pa: »*ob 9h bil v maroden cimru.*« Glede na to sklepava, da so nekje imeli zasilno bolniško sobo za bolnike. Če so vojaki resno zboleli, jih je **oddal v bolnico**, npr. 19. 7.: »*Ko sem prišel nazaj, sem enega oddal v špital in eden je zbolel za kolero.*« 23. 7. je zapisal: »*Ob 5h zjutraj zbral marode skupaj in jih pustil peljati k zdravniku. Marodi so boleli za mrzlico. /.../ Pustil*

peljati dva na hilfplac, ker sta imela vročino 40.» Čeprav je bil ponoči zaradi bitk buden, je bolnike »pustil skupaj sklicati in peljati na maroden vizit« že ob 6. uri zjutraj (npr. 27., 29. 7., 4. 8.), le izjemoma ob 7h zjutraj (npr. 5. 8.). Ta dan je zapisal: »Bil sem celo noč pokonci, a ni bilo nobenega ranjenega.« Naslednji dan pa spet: »Ob 7h zjutraj pustil peljati marode k viziti.« Glede na to sklepava, da časa za spanje pogosto ni bilo. 9. 8. je v Banya Badu zapisal: »Ob enih sem šel spat in ob pol petih vstal.« Spal je torej samo tri ure in pol. Bolnike je včasih »pustil peljati«, da so ji peljali drugi, ali pa jih je sam peljal, npr. 10. 8.: »Ob 7h zjutraj pobral pri kompanji marode in jih peljal sam na vizit, ker je bilo zelo malo pokano.«

Najpomembnejše njegovo delo je bilo, da je **čakal na ranjence**, ki jih je takoj oskrbel. Večkrat je šel na ogled po dekungah in preverjal, če je kdo ranjen. Življenje vojakov v času bitk je bilo zelo naporno, saj so te trajale cel dan in še ponoči, dan za dnem. 1. 7. 1916 je zapisal: »... Spanja nobenega, delo pa noč in dan, tako, da sem bil zelo nervozen, ljudje pa lačni.« Po bitki je 2. 7. zapisal: »Okoli 1h popoldne je malo prenehalo pokati in sem šel po dekungah, kjer je **zelo smrdelo po krvi**. Pustil sem z apnom poškopiti vsled tega.« 12. 7. je zapisal: »Ob 1h ponoči šel gledat v štelunge, nazaj grede so za menoj padale granate, ob 2h prišel k mojim ljudem, potem spal do pol 6h zjutraj.« Pogosto je cele noči dežural za primer, da bi bil kdo ranjen, npr. 2. 7.: »Jaz sem gledal celo noč, ker je tudi na naše pokal Italijan, a ni bil nobeden ranjen, do 3h zjutraj samo dva.« Zaradi tega je imel spanja zelo malo in ni čudno, da je bil zelo utrujen. 14. 7., po neprespani noči, je zapisal: »Bil sem tako švoh, da sem hodil naokoli kot pijan.« 16. 7. je zapisal: »Ob 7h peljal marode in bil **v Devinskem gradu** ter videl italijanske granate, ki niso eksplodirale, 30 in 5 cent težke.«

Slika 12: Med 10. in 11. soško bitko je frontna črta potekala v neposredni bližini izvirov Timava. Na posnetku so ruševine cerkve sv. Ivana (desno) in mlina ob izviroh (levo), povzeto po knjigi Marka Simića, Po sledih soške fronte, 1998, str. 173.

Kam je vodil marode, ne pove natančno. V času bitk so uporabljali hilfplac, prevezovališče ali nekakšen zasilni bolniški prostor. 7. 8. je v Banya Badu zapisal: »**Hilfplacu** pri nakladanju so bili še enkrat vsi ranjeni in tudi saniteti, to je šlo noč in dan, kar naprej.« Po celodnevni in nočni bitki prejšnji dan v Banya Badu je 8. 8. zapisal: »Ob pol sedmih zjutraj sem šel po lauf grabnu, kjer je bilo precej razbito.« Obhode po strelskih jarkih in zakloniščih je opravljal, ko je streljanje malo ponehalo. Še isti dan je zapisal: »Ob 7h zvečer je malo ponehalo. Dva sta bila podsuta in smo jih poslali v maroden zimer.«

Poleg tega, da je Grošelj skrbel za ranjence, je **skrbel za zdravje vojakov**. 17. 7. je zapisal: »Popoldne sem imel veliko posla pri kompanji, zvečer sem dal vsakemu vojaku **kinin** vsled vročine.«¹⁵

¹⁵ Kinin: Poznamo kinin, ki sodeluje pri strjevanju krvi (angl. kinin) in kinin, ki je alkaloid (angl. quinine). Kinin (quinine) je bel kristalinični alkaloid, zelo grenak, kot večina alkaloidov. Kinin vsebuje antipiretik (zdravilo za zniževanje povišane telesne temperature), analgetik (protibolečinsko zdravilo) in deluje proti malariji, vir: <http://wiki.fkkt.uni-lj.si/index.php/Kinin>, 19. 2. 2015.

Pogosto je »šel naokrog **zaradi snage**«. Vojaki so spet kopali letrine za stranišča (npr. 19. 6.). Imeli so tudi **težave z ušmi** (npr. 21., 22. 6.). 21. 6. je zapisal: »Ko sem imel čas, sem si uši ubiral. Skrb za snago se pojavlja ves čas, npr. 14. 7.: »Potem gledal okoli vsled snage.« Vendar vojaki niso imeli samo probleme z ušmi, ampak tudi z bolhami, npr. 15. 7.: »Ob pol polnoči šel spat, bilo je polno **bolh**, da so me kar vžigavale ...« Občasno so dobili tudi visok obisk, zaradi česar so še bolj počistili. V Banya Badu 26. 7. je zapisal: »Potem sem pustil vse osnažiti, ker pride inšekticirat en **general**.« Obisk generala omenja tudi 29. 7.: »ob 9h zjutraj je prišel ogledovat en general po vsem šicen grabnu. Vsi tisti vojaki, ki niso delali pri luknjah, so morali delati.«

Kadar ni bilo bitke ali je bilo »le malo pokalo«, so **popravljali dekunge**, npr. 25. 7. ali 27. 7. so »naši vojaki v dekungi vrtali luknje, ker je bilo malo pokano.«

29. 6. je moral iti s komandantom v štelungo (na zbornu mesto), ker je imela 4. kompanja zelo veliko izgub. Kadar so imeli žrtve, je poskrbel, da so **pokopali mrtve vojake**, npr. 30. 6. je zapisal: »Jaz sem pustil tri osebe pokopati.« ali 1. 7.: »pustil skopati jame za mrtve.« in 2. 7.: »Ob pol štirih zjutraj pustil jame skopati...«

3. 7. v Banya Badu je **ostal sam v eni razbiti hiši**, ker so drugi stekli. Italijani so hišo zelo obstreljevali, tako, da so stene podirale. Podobna situacija se je še večkrat ponovila, npr. 7. 8.: »Jaz sem bil sam v eni hiši, kjer sem čakal, kdaj se poruši, ker so italijanski topovi zelo nabijali v njo.«

Večkrat je moral **h komandantu bataljona** (kompanje), kar je bilo zelo nevarno, ker »...nas tam vidi Italijan.« (6. 7., 10. 7., 12. 7., 13. 7.). 14. 7. je npr. zapisal: »vizita, po njej šel h komp. komandantu in mu poročal o marodih.« Podobno 15., 19. in 30. 7.: »potem šel h komandantu poročat vsled marodov.« Po nalogu komandanta je moral občasno izvršiti nenavadne **kazni**. 13. 7. je tako zapisal: »Potem tri inf.¹⁶ privezal, po dve uri vsakega.«

Grošel je nadziral tudi **v kuhinji**. 13. 7. je zapisal: »ob 1h šel v kuhinjo revidirat vsled vode.«

Spremljal je vojake, da so **oprali perilo**, če so bile možnosti za to. Npr. 14. 7.: »ob 5. uri sem peljal deset vojakov, da so pri vodi perilo prali, nato je začel okoli nas letati italijanski aeroplan.« Podobno je zapisal 21. 7.: »Potem vzel pri komp. ljudi in jih peljal prat perilo in da so se umili in kopali.« Tudi ko so bili v tunelu sv. Ivan, je »pustil pri komp. vojake kopati in prati.«

Občasno piše tudi **o razmerah**, ki jih je videl, npr. 17. 7., ko je bil v Devinu: »Šel in si ogledoval v Hotelu Pless in bilo je vse razbito po celem hotelu, novi mebel glasovir ves razbit in velik avtomat tudi, po trgovini vse razmetano in tako je bilo povsod po hišah razbito.«

Prostega časa v tem času skoraj ni imel. Izjemoma je zapisal, npr. 19. 7.: »ob 2h popoldne sem šel v grad v Devin, kjer je bilo krasno na morje videti. Jaz sem se kopal v morju, zelo slana voda.« V morju se je kopal tudi 21. in 22. 7., ko je zapisal: »Potem se šel kopat. Dve granati sta padli na tisto mesto, kjer smo se kopali. Ko je nehalo pokati, smo se kopali.« Čeprav je bilo morje blizu, pa tudi na obali, pri kopanju niso bili varni.

¹⁶ Infanterist, vojak pehotne enote.

KOSTANJEVICA – KORITA NA KRASU

Po bitkah v Banya Badu je Grošelj zapisal: »Mi smo bili ob 11h zvečer oblegani in smo šli dve in pol ure nazaj, kjer smo imeli kosilo ponoči. Potem smo zopet naprej korakali, med potjo smo videli, kako je zadel neko poslopje, v katerem je bila municija. In Italijan je zadel noter z eno granato, da je začelo pokati ter se je vnelo.« Naslednji dan, 14. 8., so ob šestih zjutraj prišli v vas Korita, kjer so počivali do enih popoldne, potem se je razvnela bitka s topovi. Ponoči je zaspal brez večerje, njegovega spanca celo pokanje ni motilo, ker je bil tako utrujen.

Grošljevo delo v Koritih na Krasu, kjer so ostali šest dni, je bilo podobno, kot prej v Banya Badu in drugod v okolici Tržiča. **Skrbel je za čistočo**, npr. 15. 8. je zapisal: »ob pol šestih zjutraj vstal, potem dobil črno kavo, potem pustil pospraviti ...« Tudi 16. 8. zjutraj je »šel gledat vsled snage.«

15. 8. je tudi zapisal: »Na večer je šla naša komp. delat in je prišla zjutraj nazaj, a pokalo je celo noč.« Čez dan je bila bitka (topovski ogenj z obeh strani in letalski napadi), zvečer pa: »Bil sem do 12h ponoči pokonci in naši so šli delat nove dekunge, prišli ob 7h zjutraj domov.«

Skrb za bolnike omenja 17. 8., tretji dan v Koritih: »Ob 7h zjutraj peljal marode k viziti in dali štiri v špital. Nazaj grede sem videl 100 Italijanov, ki so bili od naših ujeti.« Vizito potem omenja še vse ostale dni, ko so bivali v Koritih. Hudo bolne so poslali v bolnico, npr. 20. 8. 18. 8. je zapisal: »Ob 5h vstal, potem peljal marode k viziti, potem bil pri maši, ker smo jo imeli na prostem, padal je dež. /.../ Po kosilu smo imeli cepljenje za kolero.« Skrbel je tudi za vojake, npr. 20. 8.: »Potem šel nazaj h komp. in spravił mojo patrolo skupaj, da so šli k zdravniku, da je pregledal, ako imajo vse komplet.«

Drugo njegovo delo je bilo, npr. 18. 8.: »Po maši sem šel v Lipe **po vino** in prišel nazaj ob 5h popoldne.«

Tudi v Koritih je moral **poročati o stanju z bolnimi vojaki**, npr. 20. 8.: »Nato šel zopet h kompani komandantu ter mu poročal, da eden ni prišel k viziti, nakar ga je pustil za dve uri privezati.« Komandant je očitno še vedno kaznoval vojake s privezovanjem.

Slika 13: Bitka na Krasu je terjala številne žrtve. Na sliki, posneti na vojaškem pokopališču v vrtači pri Nabrežini 27. avgusta 1917, padlim vojakom pred pogrebom odvzemajo osebne predmete. Levo stoji vojaški duhovnik (feldkurat). V ozadju so sveži grobovi, označeni s številkami, povzeto po knjigi Marka Simića, Po sledih soške fronte, 1998, str. 169.

Grobišča padlih vojakov

Grošelj je večkrat poročal o svežih grobiščih padlih vojakov, npr. 25. junija (Sv. Janez, Sv. Ivan, Devin): »Bil sem pri cerkvi sv. Janeza, ki je zelo poškodovana, in videl ob tej priliki **45 grobov** 27. domobranskega pešpolka, ki so padli 1. majnika in na dan 19. 6.« 16. julija, ko je bil pri Devinskem gradu, je zapisal: »Videl italijanske granate, ki niso eksplodirale, 30 in 5

cent, težke. V tem gradu je bila tudi ena zelo lepa kapela ter **več vojakov pokopanih**. Tudi na desnem krilu je zelo lep razgled na morje in so bile naše vahte postavljene, tudi veliko naše artilerije je bilo okoli nas. Veliko je bilo **vojakov pokopanih** v gradu.« Ko je zbolel in so ga prenesli v bolnico na Gorjansko, je zapisal: »... smo bili naloženi in odpeljani v Gorjansko, v barake, ker sem bil zelo slab in tukaj **zelo velik britof vojaški in polno pokopanih**.«

Grošljevo zdravje se je poslabšalo v Koritih 20. 8., ko je dobil visoko vročino: »Zvečer smo korakali v štelunge na levem krilu Doberdoba. Ker sem bil zelo bolan s fibrom 40, sem kar ležal, a Italijan je grozno metal granate. Bilo je 5 ranjenih in 5 težko ranjenih, ker je samo skalovje, nisem spal celo noč.« Zaradi slabega zdravstvenega stanja so ga 22. 8. poslali v bolnišnico: »Prišel sem v Mohori in v spital in od tam šel popoldne, ker smo bili naloženi in odpeljani v Gorjansko, v barake, ker sem bil zelo slab.« Naslednji dan, 23. 8. je zapisal: »Zopet smo bili naloženi in odpeljani v Feldmaroden, Maroden Spital Possecco ...« Naslednji dan, 24. 8.: »smo bili zopet naloženi in peljani na kolodvor /.../ in mi smo se peljali proti Ljubljani.« Ko je zbolel, so ga odpeljali v bolnico na Gorjansko na Krasu, Possecco, od tam pa so ga odnesli na vlak za Ljubljano. Očitno je bil tako slabega zdravja, da ni mogel sam hoditi. Življenje na soški fronti je bilo zelo naporno, z malo spanja, z veliko dela in strahu za preživetje. To je tudi Grošlja privedlo do popolne izčrpanosti in izbruha bolezni, zaradi katere se je njegovo obdobje na soški fronti zaključilo.

7 PREHRANA NA SOŠKI FRONTI

Glede na ostale Grošljeve dnevnike ugotavlja, da je na soški fronti manj pozornosti posvečal hrani. Za primer prehrane sva izbrala dve obdobji in sicer od 19. 6. do 3. 7. in od 3. 8. do 20. 8. 1916.

Prehrana na Kalvariji Podgora:

V obdobju bivanja na Kalvariji Podgori je o hrani zapisal naslednje:

Preglednica 7: Dnevniški zapisi o prehrani v obdobju od 5. do 10. 6. 1916

5. 6. 1916	Ob 3h popoldne smo imeli kosilo.
6. 6. 1916	Ob 1h smo imeli menažo, piksne fižol z ješprenjem.
7. 6. 1916	Menažo so kuhali na elektriko.
8. 6. 1916	Za silo smo dobili ob 3h popoldne župo s prašičevim mesom.
9. 6. 1916	Za menažo smo imeli piksno zelja. Za večerjo smo imeli kavo in vsak po pol litra vina.
10. 6. 1916	Dobili smo kavo za frušte. ... Za večerjo smo dobili kavo.

Kakor vidimo, so imeli v času, ko so bivali na Kalvariji pri Gorici za kosilo pogosto konzerve, le 7. 6. je zapisal, da so kosilo skuhalo na elektriko, ni pa napisal, kaj so imeli za kosilo. 9. 6. so imeli že zjutraj hudo bitko, ki se je nadaljevala tudi čez dan. Za večerjo so dobili vsak pol litra vina, ki je bilo mogoče nadomestilo za pomanjkljivo prehrano in prestane grozote, ki so jim bili priča.

Slika 14: V strelski jarek je prispela menaža – za večino vojakov najpomembnejši dogodek dneva. Povzeto po knjigi povzeto po knjigi Marka Simića, Po sledih soške fronte, 1998, str. 133.

Prehrana na Krasu:

Preglednica 8: Dnevniški zapisi o prehrani v obdobju od 19. 6. do 20. 8. 1916

19. 6. 1916	Monfalkone – pri svetem Janezu	<i>Večerjo, kosilo in frušteek smo dobili ponoči.</i>
20. 6. 1916	Sv. Ivan	<i>Frušteek, kosilo in večerjo smo imeli šele ob ½ 11h zvečer (imeli smo župo z mesom in malo ruma).</i>
21. 6. 1916	Sv. Ivan	<i>Ob 11h zvečer smo imeli frušteek, kosilo in večerjo.</i>
22. 6. 1916	Sv. Ivan	<i>... ob 3h smo fasali po možu ¼ vina.</i>
24. 6. 1916	Sv. Ivan	<i>Hrane ne omenja.</i>
25. 6. 1916	Sv. Ivan, Devin	<i>Večerjo smo imeli ob 1 uri ponoči. To je bil frušteek, kosilo in večerja.</i>
26. 6. 1916	Monfalkone	<i>Za menažo smo imeli župo, popoldne pa smo dobili po možu ½ litra vina, zvečer pa smo imeli kavo.</i>
27. 6. 1916	Monfalkone	<i>Ob 5h zjutraj vstal ter spil črno kavo in ... ob 3h popoldne prišel zopet v moj prostor in dobil župo z mesom. Za večerjo smo imeli kofe.</i>
28. 6. 1916	Sv. Ivan	<i>Za menažo smo imeli krompir in piksen flajš.</i>
29. 6. 1916	Sv. Ivan	<i>Hrane ne omenja.</i>
30. 6. 1916	Sv. Ivan	<i>Večerja ob 12h ponoči.</i>
1.7.1916	Banya Bad	<i>Ob 6h zjutraj smo fasali komis, sardine, tobak in vino. Mi smo dobili frušteek, kosilo in večerjo ob 12h ponoči.</i>
2. 7. 1916	Banya Bad	<i>Ob ½ 4h zjutraj pustil jame skopati, potem pustil črno kavo skuhati, ... (nato bitka podnevi in ponoči)</i>
3. 7. 1916	Banya Bad	<i>Hrane ne omenja (bitka podnevi in ponoči).</i>
3. 8. 1916	Tunel sv. Ivan	<i>Za kosilo smo imeli župo, na župi pa makarone, popoldne smo imeli čaj, za večerjo pa črno kavo.</i>
4. 8. 1916	Tunel sv. Ivan	<i>Bitka, hrane ne omenja.</i>
5. 8. 1916	Tunel sv. Ivan	<i>Za kosilo imeli samo piksne.</i>
6. 8. 1916	Banya Bad	<i>(čez dan bitka), pozno zvečer: Potem smo imeli frušteek, kosilo in večerjo.</i>
7. 8. 1916	Banya Bad	<i>(čez dan bitka) Frušteek, kosilo in večerjo smo imeli ob ½ 11h zvečer, župo z mesom.</i>
8. 8. 1916	Banya Bad	<i>Za večerjo smo imeli župo z mesom in to je bil frušteek, kosilo in večerja.</i>
9. 8. 1916	Banya Bad	<i>Frušteek, kosilo in večerja smo imeli ob 10h zvečer, župo, meso in na župi makarone.</i>
10. 8. 1916	Banya Bad	<i>Hrane ne omenja.</i>
11. 8. 1916	Banya Bad	<i>Ob 10h zvečer smo imeli za večerjo gerstele.</i>
12. 8. 1916	Banya Bad	<i>Hrane ne omenja.</i>
13. 8. 1916	Banya Bad	<i>... ob 11h zvečer oblezovani in šli dve in ½ ure nazaj, tam imeli kosilo ponoči.</i>
14. 8. 1916	Korita Kostanjevica	<i>Celi dan je grozno pokalo s topovi ... Potem sem se ulegel in spal do zjutraj brez večerje, pokalo je, a nisem slišal.</i>
15. 8. 1916	Korita	<i>Ob ½ 6h zjutraj vstal, potem dobil črno kavo, ... Menaža je bila ob 6h zvečer, ker niso mogli kje skuhati, ker ni bilo vode.</i>
16. 8. 1916	Korita	<i>Ob ½ 6h zjutraj je bila črna kava za frušteek, ... Za kosilo smo imeli župo in žuspajz.</i>
17. 8. 1916	Korita	<i>Za kosilo smo imeli župo. ... Za večerjo smo imeli črno kavo.</i>
18. 8. 1916	Korita (Korita)	<i>... potem imel kosilo.</i>
19. 8. 1916	Korita	<i>Opoldne imeli za kosilo župo in fižol na župi, popoldan smo imeli čaj, zvečer smo imeli črno kavo.</i>
20. 8. 1916	Korita	<i>Za kosilo smo dobili župo in fižol. (Opomba: Bil je že hudo bolan.)</i>

Slika 15: Avstro-ogrski vojaki pred odhodom na fronto polnijo značilne podolgovate emajlirane čutarice z vodo. Zanimivo je, da so si preživeli vojaki od vseh grozot najbolj zapomnili nepopisno žejo, ki so jo trpeli v razbeljeni kamniti kraški pustinji Doberdobskega Krasa, potem ko je italijanski topniški ogenj prekinil že tako skromno oskrbovanje z vodo.

Povzeto po knjigi Marka Simića, Po sledih soške fronte, 1998, str. 49.

V obdobju od 4. 6. do 21. 8. 1916 so bili zelo redki dnevi, da ni bilo bitk, topovskega ali letalskega obstreljevanja. Prehrana vojakov je bila zato prilagojena bitkam. V času bitk najpogosteje čez dan niso nič jedli, vse do poznega večera (običajno okrog enajstih zvečer), ko so imeli istočasno »*fruštek, kosilo in večerjo*«. Vprašanje je tudi, kako je bilo z vodo, vendar Grošelj tega ne omenja. Samo 15. 8. 1916 piše, da je bila menaža ob 6h zvečer, ker niso imeli vode, da bi lahko kuhali.

Če so bile razmere dokaj varne, so za zajtrk dobili kavo, za kosilo juho (včasih z mesom), za večerjo pa čaj. Vendar pa so bili takšni dnevi na soški fronti bolj izjema kot pravilo. Pogosto so jedli konzerve: fižol z ješprenjem, zelje in »piksen flajš«. Hrana je bila torej slaba in zelo nezdrava, saj nikoli ne omenja svežega sadja in ne zelenjave. Veliko dni, ko so bile hude bitke, Grošelj hrane ne omenja. Občasno so dobili nekaj alkohola, rum ali vino (četrt ali pol litra na osebo).

8 SKLEPNE UGOTOVITVE IN PREVERJANJE HIPOTEZ

8.1 VPOKLICANI VOJAKI IZ DOMŽALSKE ŽUPNIJE

V domžalski župniji je bilo v prvo svetovno vojno vpoklicanih **485** moških, od teh skoraj dve tretjini fantov (63 %) in 179 poročenih mož. 198 vpoklicanih (ali 40 %) je odšlo na rusko fronto z vlakom že 27. julija 1914, en dan potem, ko je bil v Domžalah izobešen razglas o obvezni mobilizaciji vseh moških v starosti od 18 do 42 let. Prvo leto vojne je odšlo iz domžalske župnije na rusko fronto 235 mož (48 %). Leta 1915, ko se je odprla še soška fronta, je bilo vpoklicanih še 168 mož (ali 35 %). V letih 1916–1918 pa je bilo vpoklicanih še preostalih 82 vojakov (17 %).

V bitkah ali zaradi bolezni v vojaških bolnišnicah jih je umrlo **62** vpoklicanih (13 %). Med žrtvami je bilo 20 poročenih moških (32 %) in 42 neporočenih. Padli vojaki so bili na začetku

vojne leta 1914 stari od 15 let do 53 let. **14** jih je bilo starih do 19 let, **23** fantov je bilo starih 20 do 29 let, **12** 30 do 39 let, **10** 40 do 49 let in **3** 50 in več let.

PREVERJANJE HIPOTEZ

Hipoteza 1: V vojsko je bilo vpoklicanih okoli dvesto vojakov z domžalske župnije.

Predvidevava, da je bilo vpoklicanih več moških kot fantov.

Hipoteza se ni potrdila. Ugotovila sva, da je bilo vpoklicanih 485 moških, od teh je bilo 63 % neporočenih.

Hipoteza 2: Večinoma so bili vpoklicani na začetku prve svetovne vojne, ko je Avstrija napovedala vojno Srbiji. Kasneje je bilo več vpoklicanih spet takrat, ko se je odprla soška fronta.

Hipoteza se je potrdila. Največ je bilo vpoklicanih ob prvi mobilizaciji 27. julija 1914 (198). Tik pred začetkom soške fronte, maja in junija 1915, je bilo vpoklicanih 98 moških. Prvo in drugo leto vojne so bili vpoklicani 403 moški, kar predstavlja 83 % vseh vpoklicanih v domžalski župniji.

8.2 DOGAJANJE NA SOŠKI FRONTI

KRAJI NA SOŠKI FRONTI

Dnevnik razkrivajo, da se je Franc Grošelj v času od 4. junija do 24. avgusta 1916 nahajal v naslednjih krajih: Kalvarija Podgora (7 dni), Vojščica na Krasu (5 dni), Tržič in okolica (57 dni) in Korita na Krasu (6 dni). Z vsemi pohodi vred je bil na soški fronti 83 dni oziroma dva meseca in 23 dni.

Kalvarija Podgora: 4.–10. 6. 1916 (7 dni)

Vseh sedem dni na Kalvariji je potekala bitka z Italijani. Ti so na njih metali ročne bombe, mine in šrapnele, nad njimi so letali italijanski avioni (tudi sedem naenkrat), ki so nanje prav tako sipali šrapnele, granate in mine. Ponoči so slišali streljanje z Doberdoba in Svetega Martina.

O ranjenih in mrtvih:

V tednu dni, ko je bil Grošelj s svojim bataljonom na Kalvariji, omenja 34 ranjenih, od teh največ 9. junija (29). Trije so bili ranjeni zaradi min. V istem obdobju omenja 7 mrtvih, največ 9. junija (6).

Vojščica: 14.–18. 6. 1916 (5 dni)

S Kalvarije so odkorakali proti Šempasu, kjer so ostali dva dneva. Vojaki 3. bataljona so se tam učili metati bombe, pri čemer pa sta bila dva ranjena (eden je izgubil desno roko). Potem so nadaljevali pohod proti Kostanjevici na Krasu in Vojščici. Hodili so vedno samo ponoči. Z območja Doberdoba in Svetega Martina se je še vedno slišalo pikanje topov.

Tržič (Monfalkone), Sv. Ivan, Banya Bad: 19. 6. –13. 8. 1916 (57 dni)

V obdobju od 19. junija do 13. avgusta 1916 so se gibal na območju Tržiča (Monfalkone), bili so pri Svetem Ivanu, v Apnenci, v Banya Badu, v Tunelu sv. Ivan in v Devinu.

Ves čas njihovega bivanja v okolici Tržiča je potekala topniška, artilerijska bitka in avionski napadi z italijanske strani. V zraku je bilo naenkrat tudi 18 italijanskih avionov (npr. 9. 8.),

kar kaže na premoč italijanske strani glede oborožitve. Včasih so napadi potekali samo podnevi, velikokrat pa čez cel dan in še ponoči, včasih pa samo popoldne in ponoči. Italijani so s topovi metali **težke granate** (28-centimetrške) in **šrapnele** ter **mine** z minometi, streljali so **z revolverji, puškami in strojnicami**. Grošelj večkrat omenja »dromel ogenj« ali »bobneči ogenj«, kakor so imenovali dalj časa trajajoče topniško obstreljevanje (npr. 29. 6., 6. 7. in 8. 8.). Topništvo je imelo pri njihovem načinu rovskega bojevanja odločilen pomen. Topovi so z granatami uničevali strelske jarke in žičnate ograje, da je lahko pehota napredovala in napadla. Verjetno je s tem povezana beseda **farikati**. Grošelj je npr. 3. julija zapisal: »... Ob ½ 9h zvečer so Italijani farikali, kar prišli so v naše dekunge, padlo jih je veliko, a so vseeno kar korakali naprej, da jih je naša artilerija nazaj zbijala. Vseeno so šli kar naprej, ker je bilo toliko Italijanov, da je bilo vse kar črno.« Med tem, ko so težke granate razbijale strelske jarke in omogočile farikanje, pa so bile za vojake zelo nevarni šrapneli (topovski izstrelki, napolnjeni s kovinskimi kroglicami in eksplozivom) in mine, pa tudi padajoče kamenje, ki so ga sprožale granate. Včasih so se v strelskih jarkih z Italijani topli neposredno, človek na človeka, kar s kolmani, s kopiti pušk (npr. 10. 8.).

Slike 16, 17 in 18: Granate, običajne ročne bombe in italijanska ročna bomba (povzeto po Povzeto po knjigi Marka Simića, Po sledih soške fronte, 1998).

Slike 19, 20 in 21: Šrapnellska granata, mina in naboji za puške, povzeto po knjigi Marka Simića, Po sledih soške fronte, 1998.

O ranjenih:

Grošelj je poleg kratkih opisov bitk občasno navedel tudi število ranjenih in mrtvih. Podatki so nepopolni, a kljub temu zanimivi. V 57-ih dneh, ki so jih prebili v okolici Tržiča, je posamično omenil **48 ranjencev**, dostikrat s pripisom, da so težko ranjeni. Omenil je, da so bili trije ranjeni od granate, verjetno pa je bilo takih še veliko več. Najpogosteje (12 x) pa je zapisal, da je bilo **zelo veliko ranjenih**, da se jih ni dalo šteti (27., 29. in 30. 6.; 1., 2. in 23. 7., 4., 5., 6., 7., 8. in 10. 8.).

O mrtvih:

V obdobju, ko so se zadrževali v okolici Tržiča, je posamično omenil **38 smrti vojakov in 4 pogrešane**. Ponekod je dopisal vzrok smrti, npr. 27. 7. je italijanski avion z bombo ubil tri vojake. 29. 7. je vojaka, ki je stal na straži, zadela krogla ravno v srce. 6. 8. je en vojak umrl od minometalca, ker se je vžgal bencin in je vojak zgorel. 7. 8. je enega vojaka zadela krogla v glavo in je zelo trpel, preden je umrl. Poleg tega je Grošelj zabeležil več skupinskih smrti,

npr. 27. 6., ko je 3. bataljon v bitki izgubil **56** mož. 29. 6. je 31. pešpolk izgubil **175** vojakov, Grošelj pa je zapisal, da od njihove kompanije »ni prišlo skoraj nič iz dekung, ker so ležali mrtvi in ranjeni.«¹⁷ Večkrat (8 krat) je zapisal, da je bilo **veliko mrtvih** ali da so imeli hude izgube, ni pa navedel števila mrtvih (28., 29. in 30. 6., 3. 7. ter 9., 10. in 12. 8.). Od 80. pešpolka je 10. avgusta 1916 ostalo samo še 80 mož, vsi ostali so bili ranjeni, mrtvi in ujeti. »Tudi Italijanov je bilo vse črno mrtvih, ker so se direktno s kolmani kar topli v šicen grabnu.«

Korita na Krasu: 15.–20. 8. 1916 (6 dni)

V Koritih je Franc Grošelj s svojim bataljonom ostal šest dni. Vse dni je potekala topovska bitka, večinoma čez cel dan, večkrat tudi ponoči. V ognju je bil tudi bližnji Doberdob. Italijani so streljali s topovi (težke granate), s strojnicami in puškami. Nad njimi so letali italijanski avioni in en avstro-ogrski, ki so jih obstreljevali z ene in druge strani. Vojaki so zvečer odhajali delat nove strelske jarke, zjutraj pa so se vračali.

Ranjeni in mrtvi:

V tem času je posamično omenil 12 ranjenih, trikrat pa je zapisal, da je bilo veliko ranjenih in mrtvih na obeh straneh (16., 17. in 18. 8.). 16. 8. je omenil, da je šlo mimo njih veliko ranjencev.

Zanimivosti:

- Zanimivo je, kako so nadrejeni **kaznovali** vojake. Po njihovem naročilu jih je moral Grošelj več dni zaporedoma nekam privezati za dve uri, npr. 13. 7. na Kalvariji zato, ker so predolgo hodili z dopusta, in 20. 8. v Koritih, npr. dva samo zato, ker nista hotela k viziti.
- Zanimivo je, da je Grošelj včasih Italijane poimenoval **Polentarje** (npr. 27. 7.).
- Večkrat je omenjal, da je videl velika **sveža grobišča**. Ko je bil 25. junija pri cerkvi svetega Ivana pri Devinu, je videl 45 grobov vojakov 27. domobranskega pešpolka, ki so padli 1. maja in 19. junija 1916. Pri devinskem gradu je 16. julija opazil, da je bilo v gradu pokopanih veliko vojakov (omenja tudi zelo lepo kapelo). Zelo veliko vojaško pokopališče je videl na Gorjanskem 22. avgusta 1916.
- Nekajkrat je opisoval **opustošena naselja**. V Devinu si je 17. julija ogledoval Hotel Pless: »Šel k in ogledoval Hotel Pless in bilo vse razbito po celem hotelu, novi mebel glasovir ves razbit in velik avtomat tudi, po trgovini vse razmetano in tako je bilo povsod po hišah razbito.«
- V dnevnikih je navedel več podatkov o **Gorici**. 6. junija na Kalvariji opisuje, da so Italijani sipali šrapnele na hiše v Gorici. 9. junija so Italijani na Gorico izstrelili eno granato (28 centimetrsko, veliko), ki je na cesti ubila pet oseb in štiri ranila, med njimi enega oberlajtnanta (nadporočnika), spet so na Gorico sipali šrapnele. 10. junija je v Gorici neki ženski »odbilo glavo ter razneslo možgane okoli po luftu.« 13. avgusta so bili žalostni, ker so izvedeli, da so Italijani v Gorici. 9. avgusta so Italijani zavzeli Gorico, v Grošljevem bataljonu so za to izvedeli štiri dni kasneje (13. 8.). 17. avgusta pa je avstro-ogrska armada v Gorici zavrnila Italijane.
- Podobnih zanimivosti, večkrat tudi tragičnih dogodkov, je v dnevnikih še veliko.

DELO FRANCA GROŠLJA NA SOŠKI FRONTI

¹⁷ Polki (regimenti) so bili sestavljeni iz bataljonov, ti pa iz stotnij. Vsak pehotni polk je imel v štirih bataljonih po štiri stotnije. V vojni je stotinja štela 250 mož, toda zaradi izgub je bilo običajno število precej manjše. Tako bi moral imeti po predpisanem vojnem stanju bataljon 1000 mož in polk 4000 mož, razen tega še 25 mož z dvema strojnicama v strojničnem oddelku in 22 tovornih živali. (Janez J. Švanjcer, 1988, str. 20).

Franc Grošelj je bil sanitejc ali pripadnik vojaške zdravstvene enote, zato je bila njegova naloga, da je oskrboval ranjence in skrbel za bolnike.

Vsak dan je **vodil bolnike k viziti**, izjemni so bili le dnevi, ko je jutranja bitka z Italijani to onemogočala. Če so vojaki resno zboleli, jih je oddal v bolnico ali na hilfplac, na zasilni bolniški prostor ali prevezovališče. Najpomembnejše njegovo delo pa je bilo, da je **čakal na ranjence** in jih takoj oskrbel. Večkrat je šel na ogled po strelskih jarkih, da je preverjal, če je kdo ranjen. Včasih je imel srečo, saj je tik za njim ali pred njim počila granata. Življenje vojakov v času bitk je bilo zelo naporno, saj so velikokrat potekale tudi ponoči, dan za dnem. Zaradi tega je bilo spanja zelo malo in ni čudno, da je bil Grošelj zelo utrujen. Zaradi neprespanih noči se je počutil slabotnega in včasih je zapisal, da je hodil naokoli kot pijan. V času bitk so jedli samo enkrat na dan, običajno ponoči, okoli 23. ure. Kadar pa je streljanje malo ponehalo, so vojaki popravljali strelske jarke, večinoma tudi ponoči. Kadar so imeli žrtve, je Grošelj poskrbel, da so mrtve vojake pokopali (včasih tudi ponoči). Očitno je bila noč tista, ko so se zaradi teme počutili bolj varne.

Franc Grošelj je **skrbel tudi za čistočo**. Pod njegovim nadzorstvom so vojaki kopali letrine za stranišča. V tem obdobju so vojake dvakrat cepili proti koleri (17. 6. in 17. 8.). Vojaki so imeli težave z ušmi; ko so spali, pa so jih grizle bolhe. Grošelj je občasno (če je bila v bližini voda) spremljal vojake, da so se umili ali oprali perilo. Po hudi bitki je včasih v strelskih jarkih zelo smrdelo po krvi, zato je naročil, da so jih poškopili z apnom in jih tako razkužili.

Redno je moral hoditi na raport **h komandantu bataljona**, da je poročal o stanju bolnikov in ranjencev. Včasih pa jih je prišel nadzirat general, ki je pregledal tudi strelske jarke (npr. 26. 7.).

Grošelj je skrbel tudi **za kuhinjo**. Glede na to, da dokaj natančno piše o tem, kaj so jedli, je možno, da je tudi skrbel za prehrano. 18. 8. je tudi zapisal, da je šel po vino v vas Lipe.

Prostega časa v tem času skoraj ni imel. Enkrat si je lahko šel ogledat devinski grad. Nekajkrat se je lahko tudi kopal v morju, npr. 19. , 21. in 22. julija 1916. A tudi to ni bilo brez nevarnosti, kajti 22. 7. sta dve granati padli ravno na tisto mesto, kjer so se prej kopali.

Grošljevo zdravje se je poslabšalo v Koritih 20. 8., ko je dobil visoko vročino. Odpeljali so ga v bolnico na Gorjansko na Krasu (Possecco), od tam pa so ga odnesli na vlak za Ljubljano. Očitno je bil tako slabega zdravja, da ni mogel sam hoditi. Življenje na soški fronti je bilo zelo naporno. Bilo je malo spanja, veliko dela, veliko krutosti in strahu za preživetje. To je privedlo do njegove dokončne izčrpanosti in izbruha bolezni, zaradi katere pa je lahko končno zapustil soško bojišče.

PREVERJANJE HIPOTEZ

Hipoteza 1: Franc Grošelj je bil na soški fronti nekje v dolini reke Soče.

Hipoteza se je le delno potrdila. V bližini reke Soče je bil Grošelj samo tedaj, ko so bili na Kalvariji nad Podgoro pri Gorici. Ves preostali čas so se nahajali na planoti Kras oziroma v zaledju Tržiča (italijansko Monfalcone).

Hipoteza 2: Življenje na soški fronti:

- **Na soški fronti so se bojevali z različnim strelnim orožjem, predvsem s puškami in topovi. Streljali so tudi iz letal.**

Hipoteza se potrdila. Ugotovila sva, da so poleg uporabljali tudi strojnice, minomete, puške, Italijani pa tudi revolverje.

- **Franco Grošelj je bil vojaški bolničar oziroma sanitejc, zato je skrbel za bolnike in ranjence. Prevezoval jim je rane, vodil jutranje vizite in na splošno skrbel za zdravljenje bolnikov in ranjencev.**

Hipoteza se je potrdila. Poleg tega je skrbel tudi za to, da so mrtve vojake pokopali. Ugotovila pa sva, da je opravljal še tudi druga dela. Skrbel je za higieno vojakov, jih cepil proti koleri ter poskrbel, da so skopali letrine, jame za stranišča. Glavno njegovo delo na bojišču pa je bilo, da je hodil po strelskih jarkih in poskrbel za ranjence, mrtve pa je dal pokopati. Komandantu bataljona je moral redno poročati o bolnih in ranjenih, verjetno pa tudi o mrtvih.

- **Prehrana na soški fronti je bila prilagojena bojem. Bila je skromnejša, vendar predvidevava, da so imeli dva do tri obroke dnevno.**

Hipoteza se ni potrdila. Večinoma so jedli le enkrat na dan, večinoma ponoči, ko so se bitke končale ali pa so se zaradi teme počutili bolj varne. Dostikrat so jedli konzerve. Kvaliteta hrane zanje ni bila pomembna, pomembno je bilo preživeti.

- **Higieno so imeli prilagojeno terenskim razmeram. Ker ni bilo stranišč, so malo in veliko potrebo opravljali kar v naravi. Zaradi pomanjkanja vode so se redkeje umivali in verjetno dalj časa nosili ista oblačila.**

Hipoteze ni bilo mogoče v celoti preveriti, ker Grošelj o vsem tem ne poroča. Umivali in prali so perilo v morju, ko so bili v Tržiču, drugače pa o tem ne piše. Sklepava, da to v času bitk niti ni bilo pomembno, ker so reševali le svoja življenja. Za stranišča so si kopali luknje ali letrine. Verjetno so se lahko umivali le takrat, ko je bila v bližini voda, morje, reka ali kraški izvir. Enako je veljalo za pranje perila. Pomembno je bilo tudi, da je bilo na fronti mirno, kajti med bitkami niso mogli misliti na to.

- **Prostega časa zaradi bojev in priprav na njih verjetno ni bilo veliko. Ko pa so bili prosti, so se verjetno pogovarjali o vojskovanju ali pa razmišljali o svoji družini.**

Hipoteze ni bilo mogoče preveriti, ker Grošelj o prostem času ne poroča. Verjetno ga je bilo zelo malo, ker so večino časa potekale bitke. Pogosto jim je primanjkovalo spanja, saj so se bitke nadaljevale tudi ponoči. Grošelj je moral biti ves čas v pripravljenosti, da je pomagal ranjencem. Z gotovostjo pa lahko rečeva, da je v prostem času pisal svoj dnevnik.

9 ZAKLJUČEK

Statistična analiza vpoklicanih v prvo svetovno vojno je dala vpogled v to, koliko fantov in mož iz domžalske župnije je bilo poslanih na fronte in koliko jih je tam tudi umrlo. Pravo dogajanje v prvi svetovni vojni pa nama je pokazala šele analiza dnevnikov Franca Grošlja iz poletja 1916, ko je bil na soški fronti. Čeprav sva pregledala dnevnike za manj kot tri mesece Grošljevega življenja na soški fronti, pa sva iz njih izvedela zelo veliko.

Raziskovanje je bilo za naju zelo koristno, ker sva z njim pridobila veliko novega znanja o prvi svetovni vojni. Dobila sva vpogled v dogajanje na soški fronti ter o nesmiselnosti vojne

na sploh. Čeprav veva, da so bile razmere grozne, pa si jih je v resnici težko predstavljati. Vsa ta spoznanja nama bodo koristila v višjih razredih, ko bomo pri zgodovini obravnavali to zgodovinsko obdobje.

Grošljevi dnevniki nudijo še veliko možnosti za nadaljevanje raziskovanja. V njih se skriva veliko tragičnih dogodkov, saj opisuje čas bitk v svoji neposredni bližini ali v bližnjih krajih, predvsem na Doberdobo in pri Svetem Martinu. Podrobnejša analiza bi bila posebno zanimiva za nekoga, ki dobro pozna zgodovinske dogodke na soški fronti in načina bojevanja v času prve svetovne vojne. Navaditi pa se je potrebno posebnih izrazov in Grošljevega načina pisanja, zaradi česar je nastal slovarček nemških in drugih težje razumljivih besed (v prilogi).

10 LITERATURA IN VIRI

LITERATURA:

- Budkovič, Tomaž: 27. domobranski pehotni polk / 2. gorski strelski polk, (v zborniku Slovenci + prva svetovna vojna 1914–1918), Ljubljana, Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2010, str. 28–29.
- Enciklopedija Slovenije 9, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1995, str. 398–409 (prva svetovna vojna).
- Hrovat, Eva Zarja; Renko, Ana: Dnevnik Franca Grošlja iz časa prve svetovne vojne, Analiza dnevnikov za obdobje od 8. 7. 1917 do 23. 10. 1918, Domžale, OŠ Rodica, 2015, str. 13.
- Simić, Marko: Po sledih soške fronte, Ljubljana, Založba Mladinska knjiga, 1998.
- Spletni Slovar slovenskega knjižnega jezika, <http://bos.zrc-sazu.si>.
- Soška fronta 1915-1917, Vojni muzej Solkan, <http://vojni-muzej-solkan.com/solkan/soska-fronta>, 18. 12. 2014.
- Stražar, Stane: Domžale, mesto pod Goričico, Domžale, Odbor pri Kulturnem društvu »Miran Jarc«, 1999, str. 505–518.
- Švajncar, Janez J.: Svetovna vojna 1914–1918, Slovenci v avstro-ogrski armadi, Maribor, Pokrajinski muzej, 1988.

PISNI VIRI:

- France Bernik, župnik v Domžalah: Zgodovina Fare Domžale, Svojim faranom doma in na ptujem v spomin na veliko dobo farne in domovinske ljubezni, Samozaložba, 1923, dostopno kot e-knjiga na naslovu http://www.knjiznica-domzale.si/Portals/0/Dokumenti/monografske_publicacije/zgodovina_1.pdf, 25. 10. 2014.
- Dnevnik Franca Grošlja za obdobje od 4. 6. do 24. 8. 1916 (hrani ga Silva Grošelj, Domžale, Aškerčeva 43).

11 SEZNAM SLIK IN PREGLEDNIC

SEZNAM SLIK

- *Slika na naslovni strani: Skupinska slika vojakov med prvo svetovno vojno, spredaj desno leži Franc Grošelj.*
- Slika 1: Soško bojišče 1915–1917, povzeto po knjigi Janeza J. Švajncerja: Svetovna vojna 1914–1918, 1988, str. 21.
- Slika 2: Zbor vojakov na dvorišču Društvenega doma v Domžalah 1. julija 1916, povzeto po knjigi S. Stražarja, Domžale, mesto pod Goričico, 1999, str. 510.
- Slika 3: Franc Grošelj med prvo svetovno vojno, izsek iz skupinske slike, ki jo hrani Silva Grošelj iz Domžal.
- Slika 4: 9. avgusta 1916 so Italijani zasedli avstro-ogrške položaje na grebenu Kalvarije nad Podgoro (na sliki), povzeto po knjigi Marka Simića, Po sledih soške fronte, 1998, str. 123.
- Slika 5: Primer dnevnika iz časa bivanja Franca Grošlja na Kalvariji Podgori (za 9. junij 1916).
- Slika 6: Polni zadetek italijanske granate v avstro-ogrski zaklon pri koti 121 vzhodno od Tržiča (Monfalcone), povzeto po knjigi povzeto po knjigi Marka Simića, Po sledih soške fronte, 1998, str. 69.
- Slika 7: Avstro-ogrski protinapad nekje na Krasu, 26. avgusta 1917, povzeto po knjigi Marka Simića, Po sledih soške fronte, 1998, str. 173.
- Slika 8: Primer dnevnika iz časa, ko se je Grošljev bataljon zadrževal v okolici Tržiča, 3. 7. 1916.
- Slika 9: Primer dnevnika iz časa Grošljevega bivanja v Koritih pri Opatjem selu, 17. 8. 1916.
- Slika 10: Avstro-ogrski vojaki zaman iščejo preživele, potem ko je italijanska granata zadela zasilni avstro-ogrski zaklon, povzeto po knjigi Marka Simića, Po sledih soške fronte, 1998, str. 66.
- Slika 11: Po boju na Fajtjem hribu, povzeto po zborniku Slovenci + prva svetovna vojna, 1914–1918, str. 52.
- Slika 12: Med 10. in 11. soško bitko je frontna črta potekala v neposredni bližini izvirov Timava, povzeto po knjigi Marka Simića, Po sledih soške fronte, 1998, str. 173.
- Slika 13: Bitka na Krasu je terjala številne žrtve. Na sliki vojaško pokopališče v vrtači pri Nabrežini 27. avgusta 1917, povzeto po knjigi Marka Simića, Po sledih soške fronte, 1998, str. 169.
- Slika 14: V strelski jarek je prispela menaža – za večino vojakov najpomembnejši dogodek dneva, povzeto po knjigi povzeto po knjigi Marka Simića, Po sledih soške fronte, 1998, str. 133.
- Slika 15: Avstro-ogrski vojaki pred odhodom na fronto polnijo značilne podolgovate čutarice z vodo, povzeto po knjigi Marka Simića, Po sledih soške fronte, 1998, str. 49.
- Slike 16, 17 in 18: Granate, običajne ročne bombe in italijanska ročna bomba, povzeto po Povzeto po knjigi Marka Simića, Po sledih soške fronte, 1998.
- Slike 19, 20 in 21: Šrapnelska granata, mina in naboji za puške, povzeto po knjigi Marka Simića, Po sledih soške fronte, 1998.

SEZNAM PREGLEDNIC

Preglednica 1: Število vpoklicanih fantov in mož po krajih bivanja in datumu poziva.

Preglednica 2: Število in odstotek vpoklicanih v vojsko po statusu (poročeni/neporočeni).

Preglednica 3: Primerjava časovnega obdobja soških bitk in vpoklicev vojakov

Preglednica 4: Starost padlih vojakov iz domžalske župnije (ob začetku vojne leta 1914)

Preglednica 5: Družina Franca Grošlja

Preglednica 6: Kraji bivanja v času od 4. junija do 24. avgusta 1916

Preglednica 7: Dnevniški zapisi o prehrani v obdobju od 5. do 10. 6. 1916

Preglednica 8: Dnevniški zapisi o prehrani v obdobju od 19. 6. do 20. 8. 1916

12 PRILOGA: Slovar nemških in drugih težje razumljivih besed v dnevnikih Franca Grošlja

Besede, ki jih najdemo v SSKJ:

bataljón – vojaška enota iz več čet: prva četa drugega bataljona / jurišni, tankovski bataljon; kazenski bataljon na soški fronti¹⁸ - polk je sestavljen iz štirih bataljonov (1000 mož), bataljon ima štiri stotnije po 250 vojakov**

baterija – osnovna vojaška enota v topništvu: protiletalska baterija, dvajset mož // skupina topov: zdaj strelja naša baterija; protiletalska baterija; ogenj obalnih baterij¹⁹

háuptman – v avstrijskem in nemškem okolju stotnik^{20**}

infanterist – vojak pehotne enote; pešak²¹

komís – nekdanji vojaški kruh kiselkastega okusa: kos komisa / star. to je bilo takrat, ko sem še komis glodal, ko sem bil pri vojaki²²

maród – v povedni rabi bolan: dva sta marod - odsotna zaradi bolezni²³

menáža – žarg., (vojaška) hrana: menažo smo redno dobivali;²⁴

oberlájtnant – v avstrijskem in nemškem okolju poročnik, kapetan,²⁵ nadporočnik**

pólk, vojaška enota, večja od bataljona / pehotni polk,²⁶ osnovna vojaška enota AO vojske, npr. pehotni polk (4000 vojakov)**

rapórt – kratko, ustno uradno poročanje nadrejenemu, zlasti v vojski²⁷

regimént – star. polk: poveljnik, štab regimenta / pehotni regiment · sedemnajsti regiment v stari Avstriji pehotni polk, v katerem služijo vojsko vojaki iz Kranjske.²⁸

stotníja – pri starih Rimljanih vojaška enota, približno sto mož,²⁹ AO vojska do 250 mož (en bataljon pomeni štiri stotnije)**

šrapnél – topovski izstrelek, napolnjen s kovinskimi kroglicami in eksplozivom: zadel ga je šrapnel; drobci šrapnela³⁰

Besede, ki si jih znamo razložiti:

Pri razlagi besed sta nam pomagala mag. Marko Štepec, muzejski svetovalec in vodja kustosov v Muzeju novejšje zgodovine v Ljubljani (njegove razlage so označene z dvema zvezdicama **), ter prof. Teja Gostinčar, učiteljica nemščine na Osnovni šoli Rodica (njene razlage so označene z eno zvezdico *). Besede brez teh oznak so naše sklepanje.

abmarš – der Abmarsch = odhod, odkorakanje*

aingrif – Angriff – napad,** der Eingriff = poseg; morda tudi Angriff – napad*

ajnrikanje – vstop v vojsko (nem. Einrücken)*

ausrikali – verjetno nasprotje od ajnrikanja, mogoče prenehanje vojskovanja*

bade anstahl – kopališče,³¹ **das Badeanstalt** = kopališče*

badeham – (sklepanje: kopalnica)

berajtcóft – biti v pripravljenosti – **die Bereitschaft** = pripravljenost*

bevbahtar – nadzornik Beobachter,* opazovalec, najverjetneje v opazovalnem balonu**

¹⁸ Bataljon, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=bataljon&hs=1, 19. 12. 2014.

¹⁹ Baterije, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=baterije&hs=1, 15. 1. 2015.

²⁰ Hauptman, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=hauptman&hs=1, 19. 12. 2014.

²¹ Infanterist, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=infanterist&hs=1, 19. 12. 2014.

²² Komis, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=komis&hs=1, 20. 2. 2015.

²³ Marod, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=marod&hs=1, 20. 2. 2015.

²⁴ Menaža, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=mena%C5%BEa&hs=1, 9. 1. 2015.

²⁵ Oberlajtnant, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=oberlajtnant&hs=1, 19. 12. 2014.

²⁶ Polk, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=polk&hs=1, 19. 12. 2014.

²⁷ Raport, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=raport&hs=1, 9. 1. 2015.

²⁸ Regiment, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=regiment&hs=1, 9. 1. 2015.

²⁹ Stotnija, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=stotnija&hs=1, 19. 12. 2014.

³⁰ Marod, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=marod&hs=1, 9. 1. 2015.

³¹ Šrapnél, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=%C5%A1rapnel&hs=1, 16. 1. 2015.

³² Pojasnilo mag. Zore Torkar, direktorice Medobčinskega muzeja Kamnik.

Cofenstrajh – Po ulici plozali Cofenstrajh, ker bil je cesarjev god = ironično mimohod z vsemi rumenimi portepeji in trakovi za dobre strelce itd. s cofi in paradnimi deli uniform ob cesarjevem rojstnem dnevu 17. 8.**

dekunge – kritje, zavetje, okopi, In Deckung gehen – iti v kritje*

dromel ogenj – bobneči ogenj,** neprestano, več dni trajajoče topovsko obstreljevanje³²

entlauzal – (sklepanje: brisal z brisačo)

farikali – jurišali?*

fasali komis – dobili vojaški kruh

fasenga – podnožje za žarnico*, verjetno nabava različnega blaga (pogovorno še danes) šel s **Fendrinam** – ...morda fedrinam kot – pernica, modroc oz. staromodno postelja?*

feldwebel – narednik*

fergatrung – dopust, počitnice, prosti dnevi od dela**

fiber – vročina, imeti vročino

feldmaroden, maroden Spital – poljska bolnišnica, bolnišnica na bojišču*

gever ogenj – obstreljevanje – ogenj iz strelnega orožja, s strojnicami*

gehen – iti v kritje*

hakverirat postelje – mogoče rekverirat od rekvizicija – zaplemba**

hilfplac – pomožni prostor,* prevezovališče – bolniški prostor**

entlauzal – (sklepanje: brisal z brisačo) – **entlausen** – zatreti (npr. uši)*

infali civiliste – cepljenje proti kakšni bolezni,*morda šinfali civiliste?*

kadet asperant: kandidat, pripravnik,* kadet aspirant - prehodni častniški čin po zaključku kadetnice do poročnika**

kohe naročil – ...posode (s toplo hrano), še verjetneje kar vojaške kanistre za hrano?*

kolmani (s kolmani so se topli v šicen grabnu) – tepsti se z ročajem,* tepsti se s kopitom**

laitmant – ... fonetično napisano leutnant= poročnik**

lauf graben – prehodni jarek*

marodenhaus – bolnica - hiralnica (Spital, bolnišnica)*

marš berajd – pripravljeni na pohod*

mašin gever – strojno orožje,* strojnica (npr. MG Schwarzlose)**

minen verfar – metalec min**

oberst – polkovnik (polkovni poveljnik, med vojno so poveljevali večini brigad)³³

officirs mese – imel večerjo v Officirs Mese: verjetno je imel večerjo za oficirsko mizo

offene befel –javno ukazati,* verjetno: dobil dovoljenje za kratek dopust**

poltrefarja – polovična srečanja / dva polzadetka,* »foltrefar« polni zadetek**

revolver kanon – ročna pištola, revolver*

rikcug – umik*

rukzak – nahrbtnik

revolver kanon – revolver**

stain verfar – morda nevarnost padajočega kamenja Stein Gefahr,* ni povsem jasno, kakšen metalec oziroma priprava za metanje**

štrozake basati – narečno pomeni polniti vreče z ličkanjem od koruze za pripravo ležišča**

šicen graben – strelski jarki*

šnel fajer z baterijami – streljanje z mitraljezom,* verjetno hiter ogenj ali napad iz protiletalskih baterij**

štelunga – nabor vojakov, ki se zberejo na sprevodu, lahko tudi pozicija, mesto,* zborna mesto**

³² Janez J. Švajncar, Svetovna vojna 1914–1918, Slovenski v avstro-ogrski armadi, 1988, str. 29.

³³ Janez J. Švajncar: Svetovna vojna 1914–1918, Slovenci v avstro-ogrski armadi, Maribor, Pokrajinski muzej, 1988, str. 25.